

# MEVLÂNÂ ARAŞTIRMALARI

-2-

*Mevlânâ Araştırmaları -2*

*Editör: Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu*

*Mevlânâ Araştırmaları Derneđi Bilim Kurulu*

*Dr. Nazif Öztürk, Doç. Dr. Hicabi Kırlangıç,  
Doç. Dr. Derya Örs, Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu*

*Redaktör: Dr. Bilal Çakıcı*

*Akçağ Yayınları: 917  
Araştırma-İnceleme: 62*

*ISBN 978-975-338-915-0*

© Bu kitabın bütün hakları Akçağ AŞ'ye aittir.

*Kitabın içeriđi ile ilgili  
tüm hukukî sorumluluk editöre aittir.*

*Kapak: Emin Bebek  
Sayfa Düzeni: Akçağ Dizgi Ünitesi  
Baskı: Erek Matbaası - 342 31 01  
1. Baskı / Ankara 2008*

*Akçağ Basım Yayım Pazarlama AŞ  
Tuna Cad. Nu.: 8/1 Kızılay / Ankara  
tel. (312) 432 17 98 - 433 86 51  
Belgegeçer: 432 28 52*

*www.akcag.com.tr  
akcag@akcag.com.tr*

## BAŞLARIM ULU TANRI'NIN ADIYLA\*

Prof. Dr. Feridun N. UZLUK

Beşerin seyrek yetiştirdiği dehâlardan Mevlânâ (1207-1273) 686 yıl önce başka bir âlemi aydınlatmak üzere tıpkı bir güneş gibi gurup etmiş,<sup>1</sup> fakat zâtı ile eserleri, torunları ile kendi izinden yürüyenler, adına kurulan Mevlevî Tarikatı; Mevlevîlerin yetiştirdiği Mevlevîhâne denilen yerler tam 700 yıl İslam âlemine, Türk irfanına; bütün insanlığa en faydalı hizmetleri ifa etmişlerdir.

\* Anne tarafından Mevlânâ ahlâdından olan Prof. Dr. Feridun Nâfîz Uzluk (1902-1974) mesleği gereği Tıp Tarihi konusunda çalışmalar yapmakla birlikte ceddine duyduğu hayranlık ve saygıdan dolayı da Mevlânâ ve Mevlevîlik konusunda "uzman" sayılacak derecede eserler vermiştir. Burada yayınlanan bu yazısı da İranlı Mevlânâ Araştırmacısı Prof. Dr. Bediüzzamân Furûzanfer'in "*Risâle der tahkîkî ahvâl u zindegân-ı Mevlânâ Celâleddin-i Muhammed meşhûr be Mevlevî*" adıyla yayınladığı (Tahran, I. Baskı: 1936; II. Baskı: 1954) eserin, kendisi tarafından yapılan tercüme yazdığı "ÖNSÖZ" dür. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından Mevlânâ Celâleddin adıyla yayınlanan bu çeviride (I. Baskı: İstanbul, 1963) burada yayınladığımız "BAŞLARIM ULU TANRI'NIN ADIYLA" başlıklı ÖN SÖZ "Çevirenin Ön Sözü" başlığıyla her nedense çok daha kısa ve orijinalinden daha farklı olarak yer almıştır. Yine adı geçen çevirinin daha sonraki yıllarda yapılan neşirlerinde de ilk baskıdaki ÖN SÖZ yer almıştır. Bu metindeki konulara tercümenin sonuna Uzluk tarafından eklenen "Eklemeler, Katkılar, Açıklamalar" (s. 241-294) kısmında da değinilmemiş olması, içerik olarak orijinal konuların işlenmiş olması ve başka yerde yayınlanmamış olması açısından bu ÖN SÖZ'ü yayınlamayı uygun gördük. Metin S. Ü. Mevlânâ Araştırma ve Uygulama Merkezi Kütüphanesi No: 1466'da kayıtlıdır. Uzluk tarafından 1959 yılında bizzat daktilo edilerek sonuna imzasının konulmasıyla oluşturulan metin; Mevlevîhânelerin kapatılmasından sonra Mevlevîlerin durumu, Mevlânâ ve Şems-i Tebrizî'nin dostlukları, Şems'in âkıbeti ve mezarı; yanlış değerlendirmelerle farklı mecralara çekilmeye çalışılan Mevlânâ ve küçük oğlu Alâeddin, Osmanlı sultanları ve Mevlevîlerle ilişkileri gibi konularda değerli bilgiler içermekte ve Derviş bir Mevlevî olan Uzluk'un konularla ilgili bilimsel birikimini göstermenin yanı sıra duygusal izlerini yansıtmaları açısından da önemlidir.

(Metni Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Nuri ŞİMŞEKLER)

<sup>1</sup> Ey güneş! Sen yerin altını aydınlatmak üzere bu gül bahçesini terk ediyorsun. (*Mesnevî*, II, 42)

1923'te kurulan Cumhuriyet Hükümeti, yurttta birtakım yenilikler yapmak zorunda idi. Bu arada öğretimi bir elden idare etmek işi, iyi sonuç vermiş, sıra tarikatların ıslahına yahut kaldırılmasına gelmişti. 4 Eylül 1925 Cuma günü yayımlanan kanun gereğince, başta Mevlevîhâneler olmak üzere Türkiye toprakları üstündeki bütün tarikatlar ilga ediliyor, onlara sâlik olanlar giydikleri kisvelerden soyunuyorlar; aldıkları unvanlar kaldırılıyor, uzun yüzyıllar Semâhâne tabir edilen zikir yerlerinde Beşiktaş Mevlevî şeyhi Nazîf Dedenin;

“Allah için Allah diyelim, hû diyelim hû!”

âvâzeleriyle çınlayan kubbeler, derin bir sükûnete dalıyor, neyler, kudümler, susturularak bir köşeye atılıyordu.

Türklerin İslam medeniyeti ile kaynaşmalarında tarikatların büyük etkisi vardı. Medrese, asık suratı, çatık kaşları ile onun pek hoşuna gitmiyordu. “Meseleyi medreseye düşürmeyelim” atasözü oralar hakkında Türk kamuoyunun özetini bildiriyordu.

Mevlevîhânelerin kapanışı, bir zamanlar içerisinden ney sesleri, tambur nağmeleri yükselen ocakların derin sessizliği, şairleri de, irfan erlerini de şikâyet, bu şikâyeti hikâyete götürüyordu. İşte onlardan birisi:

“Neyler susmuş, nefes yok, mıtrıb-ı şeydâ hazîn  
Dergeh-i Mollâ kapanmış, ruh-u Mevlânâ hazîn

Kâbe-yi uşşâkı bozmuş, târûmâr etmiş felek  
Gül hazîn, bülbül hazîn, hem sâger u sahbâ hazîn

Nefhâ-yi âyîn kesilmiş gelmiyor gülbâng-i hû  
Her taraf mestûr-u zulmet Kubbe-i Hadrâ hazîn

Ölmek evlâdır bu hâl-i pür-melâli görmeden  
Münkesir kalpler, bütün dünyâ u mâfîhâ hazîn

Ba‘dezîn *Hüznî* desin ihvân benim unvânıma  
Lânet olsun ismime, bu lafz-ı bî-ma‘nâ hazîn

Arşa ruhum çıktığında, dinleyin efgânımı  
Gûş-i ‘âlem duymamıştır böyle bir şekvâ hazîn

(Ali Nazîf Surûrî)

“Avcı” adıyla anılan Sultan Mehmet IV (1058/1648-1099/1687) devrinde *Vânî* adında bir kimsenin kovculuğu ile tarikatlar aleyhine açılan kampanya sonunda (1077/1667) yılında Mevlevîhânelerde Semâ edilmesi yasak edilmişti. Mevlevî ârifleri “kötü yasak” anlamına ( یساغ بد / yasâğ-ı bed) sözünü bulmuşlardır ki ebced hesabına göre 1077 yılını gösterir.<sup>2</sup>

O zaman Konya’da Mevlânâ’nın makamında Abdülhalim Çelebi bulunuyordu. “Hilmî” mahlası ile şiirler yazan Abdülhalim Çelebi, Sâkıb Dede’nin anlattığına göre yasak emri gelmeden bir önceki âyîn sırasında şûrlar, heyecanlar göstermiş, kendisince malûm olan sebeplere dayanarak Semâ’ı uzattıkça uzatmış, Mıtrıba, Semâzenlere şal, hırka, altın, gümüş hediye ederek Semâ ve safa dairesini yenilemiş, etrafında bulunanlar, gerek Mıtrıba, gerek Semâzenler takatsiz kalıncaya kadar Semâ etmişler, kendisi ise kutbiyyet makamında kararsız çarh vurmuştur. Ondan sonra kâfidir bundan böyle sükûn ve sükûnet zamanıdır unvanı ile neyleri susturmuş, kudümleri çaldırmaktan alkoymuştur. Diğer tarikatlar birer vesile ile kendi âyinlerini icra etmeye ruhsat elde ettikleri halde Mevlevîler, hükümetin emrine “eyvalah” demiş, hadiseleri çeviren Tanrı’nın yapacağı olaylara göz kulak olmuştur. Bu yasak tam 18 yıl devam etmiş, bu arada birçok Mevlevî dervişi âhiret seferine çıkmış, 13 yıl sonra dahi 1090/1679 senesinde Abdülhalim Çelebi ebedî cihana göç etmiştir. Yerine oğlu Karabostan yahut Hacı Bostan ismiyle anılan İkinci Bostan Çelebi 25 yaşında iken Mevlânâ’nın postuna oturmuştur.

Kabına sığmayan Merzifonlu Sadrazam Kara Mustafa Paşa Avusturya üstüne sefer açmış, 13 Temmuz 1683’de başlayan Viyana Kuşatması -hiç lüzum yokken- uzatılmış, Raşit Tarihinde uzun uzadıya anlatıldığı gibi 12 Eylül 1683’de Türk Ordusu tarihinde rastlanmayan bozguna uğramış, yenilmişti. Genç, gururlu Paşa hesapsız hareketinin cezasını başı ile ödemiş, sığındığı Belgrat’ta kafası kesilmiş, Edirne’ye getirilen kuru kafa, padişaha gösterildikten sonra bu şehirdeki Sarıca Paşa Cami haziresine gömülmüştü.

Mustafa Paşa’dan sonra kara haberler birbiri arkası gelmiş, Macaristan’daki kaleler birer birer düşmüştü.

<sup>2</sup> Mevlevîhânelerin kapanışına söylenen tarih şudur:  
 “Hây hâmuş oldu Ney” (های خاموش، اولدی نه) (1077)  
 Vâni efendi hakkında onun akıbetini görenler şu kıt’ayı söylemişlerdir:  
 Vâni-i cânî gelince devlete  
 Eyledi âyîn-i Mevlânâ’yı red  
 Gayret-i Mollâ ânu bir red etti kim  
 Ey cüdâyiâ şikâyet mî koned

ایلدی آیین مولانای، رد  
 از جدایی ها شکایت می کند

وانه، جانے گلنجه دولته  
 غیرت ملا آتی بر رد ایند کیم

Mehmet IV bu acıklı günlerde bir rüya görmüştü; Mevlânâ Semâ ediyor, padişah onun yüzünü görmek için hangi tarafa dönse, Mesnevî sahibi yüz çeviriyordu. Dehşet, korku içinde uyandı. Rüyasının yorumlanmasını Belgrat şeyhi olup Nahl-i Tecelli adlı (1063/1653) kitabının müellifi Adnî Dedeye hikâyetle tâbir etmesini istedi. Şeyh, Mevlevîhâneleri haksız yere kapattığınız için Tanrı velîleri, Hz. Mevlânâ sizden yüz çevirmiştir, bu ona işarettir diye söyledi.

Bu kapanış "Hay" kelimesinin ebced hesabınca 18 yıl sürmüştü. Padişah, Mevlevîhânelerin tekrar açılmasını, Semâ'a, safaya başlanmasını Bostan Çelebiye gönderdiği bir fermanla müsaade etmişti. Sakıp Dede *Sefîne-i Mevlevîye* adlı kitabının c. I., s.100'de yazılı olduğu üzere bütün Mevlevîler pek ziyade sevinmiş, şairlerin kalemleri çözülmüş, kutlama için güzel tarihler söylemişlerdir.

Kutb-u ârif Mevlânâ'yı sâhib-rütbe kim  
 Nâm-ı pâkın yâd ederler İzzet-i Vâlâ ile  
 Mıtrıb-ı hoş nağmelerle hânîkâhın seyreden  
 Zanneder bir gülsitândır bülbül-ü gûyâ ile  
 Yine demdir kim ola sad çâk kalb-i düşmenân  
 Eyledî icrâ-i âyînin sadâ-yı nây ile  
 Bî-karâr olup safâ-yı 'ışk ile uşşâk-ı zâr  
 Şevk ile devrân ederler hurka-i zîbâ ile  
 Bu tarîki tâ kıyâmet eyleyib, dâ'im Hüdâ  
 Cümlesi olsun mu'ammer devlet-i 'ukbâ ile  
 Müstekîmâ cân u dilden söyleyelim târîhini  
 Müjde, döndü Mevlevîler 'ışk-ı Mevlânâ ile. (1095/1683)

Mevlevîhânelerin açılması tarihini Mevlevîler "Nağme" (نغمه) 1683/1095; tarikat düşmanları için "Ğussa" (غصه) 1683/1095 kelimelerinin bulunmuş olması çok manalıdır.

Mevlevîhânelerin 1925'deki ikinci kapanışı sırasında Mevlânâ makamında oturan zatın ismi yine Abdulhalim Çelebi idi. Bu, tarihin garip bir cilvesidir.

Bu ikinci kapanışa mülgâ Üsküdar Mevlevîhânesi şeyhi yurdumuzun değerli bilginlerinden Ahmet Remzi Akyürek (1872-1944) İlğâ-i terâ'ik (الغاء الطرائق) (tarikatların kaldırılması) (1344/1925); "Gam şod" (غم شد) (Gam oldu) (1344/1925); "İbret-i ibret" (عبرت عبرت) (ibretin ibreti) (1344/1925) sözlerini yazdığı Farsça, Türkçe tarihler içerisine koymak suretiyle olayı tarihe mal etmiştir. "İbret" (عبرت) ebced hesabına göre 672/1273 demek olup bu tarih

Mevlânâ'nın ölüm yılıdır. Böylelikle iki ibretin yan yana gelmesi Mevlevî-hânelerin kapanmasına tarih düşmüştür ki ibret alınmaya değer.<sup>3</sup>

1077/1667 yılında Mevlevîler hükümetin emrini dinleyerek Semâ etmedikleri gibi bu ikinci kapanış yıllarından başlamak üzere toplu halde Semâ etmek, İsm-i Celâl denilen "Allah" lâfzını okumak gibi Mevlevî usullerini yapmamışlar, hükümetin kanununu her şeyin üstünde tutmuşlardır. Çünkü dervişlikte, sûfî mesleğinde her şeyi yapan sadece Tanrı'dır. Demek ki o, tarikatların daha fazla devamını arzu etmemekte, hükümetin başında bulunanlara böyle bir kanunun çıkarılmasını ilhâm eylemektedir. Kimin tarafından söylendiğini bilmediğim şu kıt'a bizi daha çok söz söylemekten alıkoyar:

Dönüp bakma sögerlerse  
Tut sırtını döğerlerse  
Gururlanma öğerlerse  
Eğer derviş isen derviş

Daha çok Yunus'un sözlerine benzeyen bu kıt'a Türk sûfilerinin olaylar önünde neler düşündüğünü bize pek güzel anlatır.

Anadolu Selçuklu padişahları eskiden beri fikir adamlarına, şairlere, düşünürlere, bilginlere, sûfiye mesleğinde olanlara büyük değer veriyorlar, maaşlar bağlıyorlar; bugün üniversite-fakülte dediğimiz medreseler yapıyorlar, kulüp, yurt açmak olan tekkeler, hânîkâhlar açmışlardı. Mesela bunlardan Rükneddin Süleymanşah Azerbaycanlı Şehâbeddîn-i Sühreverdi'nin eğitimi altında yetişmiş "Philosophie de l'illumination" denilen Hikmet-i İsrâk'ın büyük yolcusu ve müntesibi olan Şehâbeddin *Pertevnâme* adlı eserini Rükneddin'e armağan etmiştir. Paralarının üzerine kargılı süvari yahut üstünde güneş bulunan arslan kabartmaları bastırmaktan çekinmeyen, kale duvarlarını çifte başlı kartallar, kanatlı melek resimleri, büyük arslanlarla süslemekten zevk duyan geniş düşünceli, hür fikirli Selçuklular devri, Mevlânâ'nın fikirlerini büyük engellere uğramadan yaymasına yer hazırlamıştı.

<sup>3</sup> Mevlevîhâneler açıldığında bir başka şair de şu tarihi söylemiştir:

Bihamdillâh surûd-i Mevlevîden  
Düşüpdür gerdiş-i eflâk rağme  
Ser-âğâz eyleyince dahî Neyler  
Semâ u şevke târîh oldu "nağme" (1095/1683)

(سماع و شوقه تاريخ اولدى "نغمه")

Ahmet Remzi Akyürek'in Mevlevîhânelerin ikinci kapanışına bulduğu tarih budur:

İdrâk olunur şey midir esrâr-ı hakâ'ik  
Târîhi bu sâl-i ğamın "ilgâ-i terâ'ik" (1344/1925)

(ادراک اولنور شیمدر اسرار حقائق تاريخى بو سال غمک "القاء طرائق")

Fıkıh, yani dinî hukuk okutulan Medresenin geniş eyvanında (önü açık sofa) Semâ meclisleri kurmak yahut rebap çaldırıp onu dinlemek, bu sırada içeri giren birisinin; “Rebap çalma, çünkü ezan okunuyor” diye ihtar etmesi üstüne Mevlânâ'nın gülerek; “O bir namaza davettir, bu da bir namaza davet” diye ezan sesi ile rebap sesinin farksız olduğunu söylemesi ancak felsefeye inanmış Türk padişahlarının zamanında olabilirdi. Hatta bugün Anadolu’da yaşayan hür fikirlilik Selçuklulardan bize kalan geleneklerin, büyük mirasın sonucudur. Rumeli ahalisinde gördüğümüz taassup daha ziyade kozmopolit Osmanlı ruhunun neticesidir. Faraza Osman Gazi zamanında mıntika valisi olan Mihal Beyin Müslüman olması üstüne adını değiştirmeden Gazi Mihal Bey oluşu, Selçuklu terbiyesinin kuvvetle yaşadığını gösterir. İstanbul’u alan, Peygamberin kutsal hadisine mazhar olan Fâtih Sultan Mehmet’in kendi portresini yaptırmak için Venedik Dukasından resmen, maharetli bir ressam istemesi, İstanbul’a gelen Gentile Bellini’nin, Fâtih’in ölümünden 5 ay 15 gün evvel figürünü yapması, yine Selçuklu terbiyesinin kuvvetle yaşadığını gösterir. O zaman Osmanlı İmparatorluğu’nun “Başvekillik”i demek olan sadrazamlığını yapan, tarihlerimizde Karâmânî (Karamanlı) yahut Nişânî (Nişancı) gibi unvanlar almış bulunan Mevlânâ oğullarından Ârif Çelebi’nin oğlu Tevkii Mehmet Paşa bulunmakta idi.

Bugün İstanbul’un büyük bir semtine adını veren Şeyh Vefa, güzel sesi ile besteler yapıyor, onları camisinde okutuyordu. IV. Murat zamanında Kadızâdeliler; “Tekkelerin yerlerini yedi arşın kazmadıkça namaz kılmak caiz değildir” diye bağırıklarını, IV. Sultan Mehmet zamanında Vâni Efendi’nin Mevlevîhâneleri kapatması gibi olaylar düşünülünce, Fâtih devrinden ne kadar uzaklaştığımızı, geniş düşünceli Selçuklu terbiyesinin, dönme vezirler, ne idiği belirsiz bilgiçler eliyle Türk irfanının hangi derekelere sürüklendiğini pek güzel anlatır. Konumuzdan çok ayrılmamak istediğim halde sözün akımı burada daha birçok şey yazmaklığımı gerektiriyor.

Konyalı Şeyh Vefa namazları kendi vakitlerinde kılmaz, biraz geciktirerek eda edermiş. Besmeleyi gizli okuması icap ederken, onu da aşikâr okurmuş. *Şakâyık*’tan öğreniyoruz ki, başta Molla Gürânî olmak üzere İstanbul hocaları itiraz sesini yükseltmişler, mezheplerin karıştırılması doğru değildir, diye Molla’nın başkanlığında toplantı yapmışlar.

Afyonkarahisar’daki Mevlânâ oğullarından ve Germiyan şehzadelerinden Emir Celâleddin, Feridun Ârif Çelebi’nin oğlu olup İstanbul’un ilk kadısı bulunan boyunun kısılığı dolayısıyla ilim dağarcığı denilen Hızır Bey Çelebi’nin oğlu olup padişahın hocası bulunmakla Hoca Paşa denilen, İstanbul’da bir semte adını veren Sinan Paşa atına binerek âlimler meclisine geli-



yor: “Yüksek rütbeli bilginlerin toplantı sebebini öğrenebilir miyim?” diye sorunca Molla Gürânî, uzun sakalını elleri ile sıvazlayıp gür sesi ile yukarıda yazdıklarımızı tekrarlıyor. Sinan Paşa diyor ki: “Siz Şeyh Vefa’yı muhakkık olarak mı, yoksa mukallit olarak mı biliyorsunuz?” Molla Gürânî: “Muhakkık olduğundan şüphemiz yoktur” diyor. “Öyle ise kendisinin tahki-ki bu yoldadır, böyle içtihat ediyor” diyerek meclisin dağılmasına sebep oluyor.

Şeyh Vefa’yı Fâtih ziyaret için geldiğinde, vaktinin olmadığını bildirerek onu kabul etmiyor. Fâtih bu hareketi, kendisine gösterilmiş bir hakaret olarak telâkki etmiyor. Şeyhe selamlar, dualar ederek sarayına dönüyor. Aziz okur, işte Mevlânâ bir parçasını anlattığım Selçukluların tolerans havası koklattırdıkları bir devirde yaşamış, şiir, musiki, raks (Semâ) gibi taassupçuların ürktüğü üç yolu kendi tarikatına esas olarak almıştır.

Mevlânâ’nın bulunduğu çağda Avrupa’dan Haçlılar ordusu Küçük Asya’dan (Anadolu) geçerken bu ülkeyi yakıp yıkmışlar, ahalisine zulüm etmişlerdir. Doğudan puta tapan Moğollar orduları ile yine Selçuklular üstüne saldırmışlar, kutlu topraklar üstünde kötülükler etmişlerdir. Mevlânâ gerek kendi sağlığında sözleri ile, gerek eserlerinde fikirleri ile insanları birbirlerine düşman yapmaktan ziyade dost, kardeş olmaya davet etmiştir.

Bugün Konya’da, Ankara’da, Anadolu şehirleri ile İstanbul da dâhil olmak üzere birçok şehirlerinde Mevlânâ’nın ölüm günü olan 17 Aralık’ta anma törenleri yapılmaktadır. Müslüman Pakistan’da Mevlânâ sevgisi tarif edilemeyecek kadar yaygındır.

1950 yılında Pakistan’ın Lahor eyaleti merkezinde bulunan Pencap Üniversitesi’nde büyük bir tören yapılmış, Pakistan’ın İran’daki büyük elçisi Sayın Miyan Beşir Ahmed vasıtasıyla örneğini aşağıya yazdığım mesaj gelmişti.

Üniversite Rektörü Hâkim M.A. Said Abdurrahman’ın, Mevlânâ’nın 677. ölüm yıl dönümü dolayısıyla gönderdiği mesajın suretini burada yazmak hem onlar için hem bizim için bir kadir bilirlilik olacaktır.

Sayın Rektör diyor ki:

“Mesnevî-i Mevlevî-i ma‘nevî  
Hest Kur’ân der zebân-i Pehlevî

مثنوی مولوی معنوی هست قرآن در زبان پهلوی

Bu beyit Rumi’nin İslam edebiyat âlemine en büyük, edebî mirası olan, meşhur Mesnevî’sine karşı duyulan sonsuz hürmet hislerinin özet halinde

ifadesidir. Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî; şüphesiz, yeryüzündeki bütün Müslümanların fikirlerine-hareketlerine büyük etkisi olan dâhîlerden birisidir, demek yerinde olur. Biz Pakistanlıların en büyük şairimiz rahmetli Allâme Muhammed İkbâl, Rûmî'yi kendine kılavuz, ruhanî mürşit ittihaz etmiş, yeni bir çıkış açan "Esrâr-ı Hodî" adlı eserini, Rûmî'nin büyük Mesnevî'sini örnek alarak meydana getirmiştir.

Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin ölüm yıl dönümünü Türkiye ile Pakistan'ın aynı zamanda, beraberce kutlamaları çok yerindedir.

Böyle bir törende kalplerimiz Türk kardeşlerimizle beraberdir, Pencap Üniversitesi deîleti ile bu büyük âlimi, büyük önderi hürmet, takdir borçlarımızla anmayı, bu üniversite adına Türk kardeşlerimize candan, gönülden tebriklerimizi sunmayı, geçen her günün bizi birleştiren kültür bağlarını daha da kuvvetlendireceğinden emin bulunarak en iyi dileklerimizi sunmayı borç biliriz."

Pencap Üniversitesinde yapılan bu anma töreni dolayısıyla o yıl "Yevm-i Rûmî" (یوم رومی) "Rumi Day", Celebrated under the Auspices of the Department of Persian University of the Panjab on December 17, 1950 isimli 70 sayfalık Farsça, Urduca, İngilizce olmak üzere bir eser neşretmişler, benim gönderdiğim bir mesajı İngilizce olarak baş tarafa koymak suretiyle hakkımda büyük lûtuft göstermişlerdir.

*Medâiyih-i Mevlânâ* (Mevlâna hakkında söylenmiş övgüler) büyük bir yekûn tutar. Başta Sultan Veled olmak üzere bütün şairler, fikir adamları, onu övmüşler, hakkında en parlak, en yüksek sözler kullanmışlardır. Vâsıf bey namında bir zât bunlardan büyük bir kısmını toplayarak güzel rîk'a yazısı ile ciltli defterlere yazmış, başta Konya olmak üzere büyük Mevlevî merkezlerine armağan etmiştir. Edirne Mevlevîhânesi şeyhi Ali Eşref Dede'ye (ölm. 12 Ramazan 1319/23 Aralık 1901) armağan ettiği nüsha o zâtın satın aldığı kitapları arasında bulunmakla şimdi benim şahsi kitaplığımdadır.

İran'da Mevlânâ hakkındaki saygı çok eskidir. Bunların başında Tebrizli Kâsım-ı Envâr'ı görmekteyiz. Onun Türkçe ile karışık şiirleri arasında birisi Mevlânâ'nın "Çelebi bizi unutma" redifli, gazeline söylediği nazîre ile başlar. Onun Mevlânâ hakkındaki methiyesi aşağıda yazılıdır:

|                            |                            |
|----------------------------|----------------------------|
| نیست غیر یار اگر تو ره روی | یار می گوید به بانگِ پهلوی |
| تختِ افریدون و تاجِ خسروی  | گر تو مردِ آشنائی هیچ نیست |
| کز نسیمِ عشق بویِ نشنوی    | زنده کردی در زمانِ جاودان  |

پیر دهگان گفٹ اینجا زور نیست      هر چه می کاری همانش بدری  
 زود در وحدت رسد جانِ شما      ره روان رفتند و تو هم می روی  
 تا قیامت بوی معنی نشنوی      تا قیامت کرده صوری روی  
 جانِ معنی قاسم ارخواهی بخوان      مثنوی معنوی مولوی

“Dost Farsça yüksek sesle, ‘Eğer sen gerçek yolunun yolcusu isen, senin için hundan başka yar olamaz’ diye söylüyor.

Eğer sen gerçeğe vâkıf bir kimse isen yanında Feridun’un tahtı, Hüsrev’in tacı hiç bir kıymet taşımaz.

Eğer sen letafetli aşk rüzgârından bir koku alırsan ebedî yaşayışa nâil olursun.

İhtiyar çiftçi ‘burada zorluk yoktur, her ne ekersen ancak onu biçersin’ dedi.

Sizin canınız birlik âlemine çabuk erişir; gerçek sâlikler gittiler, sen de oraya gidersin.

Eğer böyle hep suret âleminde kalırsan, kıyamete kadar mana kokusu, rûhânî râyiha duyamazsın.

Kâsım, eğer mana özeti istiyorsan, Mevlânâ’nın Mesnevî-i Ma’nevî’sini oku!”

837/1434 de ölen bu zat, Mevlânâ yerine Mevlevî tabirini kullanmıştır. Onun gazelindeki son iki mısra 903/1498 yılında yazılmış Mesnevî’nin dibacesinde karşılıklı sayfalara renkli mürekkeple süslü bir kitabe içerisinde yazılmıştır.<sup>4</sup>

Mevlâna uzun yüzyıllar kendi çağından başlamak üzere Tanrı erleri denilen mümtaz bir sınıf arasında, hatta onların başında gelmiş, öyle sayılmıştır. Meselâ Lâtîfî kendi adıyla anılan (*Lâtîfî Tezkiresi*) İkdâm Matbaasında eksik şekilde 1314/1896 yılında basılan şairler hâl tercümesini bildiren kitabının başında birinci olarak “Der Zikr-i Hazret-i Şeyh-i Sultânü’l-Meşâyıh ve Berzehü’l-Berâzih mukarrib-i Hazret-i Kayyûmi a’ni Celâleddîn-i Rûmî efezallâhu nurehu ve kuddise sırrehu” gibi yüksek unvanlarla başladığı başlangıcın altında; “Bu zümrenin Serdâr-ı ser-defteri olup bu fırkanın sâlâr ve

<sup>4</sup> Muallim Nâcî *Esâmî*’sinde Kâsım-ı Envâr’ın ölümünü 835/1432 olarak gösterirse de İran’ın değerli ilim adamlarından değerli dostum ve İran’ın Ankara büyükelçisi Dr. Kâsım Ganf *Bahsî der âsâr u eskâr u âhvâl-i Hâfız* unvanlı iki ciltlik eserinin I. cilt, 48. sayfasında 837/1434 göstermiştir. (Tahran 1321/1943). Bu iki ciltlik eser, Hâfız’ı yakından öğrenmek isteyenlere mükemmel bir kılavuzdur.

serveri ol Cenâb-ı Bozorgvâr ve Kâşif-i Gavâzimu'l-Esrâr Hazret-i Mollâ Hüdavendigârdır" şeklinde sözlerine başlar.<sup>5</sup>

Mevlâna bu haysiyetle herkesin adak adadığı, büyük padişahlardan Yavuz Sultan Selim, Kanuni Sultan Süleyman, bunun oğlu olup uzun yıllar Konya valiliğinde bulunan II. Selim, IV. Sultan Murat Mevlânâ'ya, Türbesine, makamında oturan Çelebilere büyük saygılar göstermişlerdir. Hatta Kanuni, Mevlânâ'ya olan muhabbetinden, sevgisinden ötürü, şiirlerinde "Muhibbi" mahlasını almıştır. Bugün Müze olan Konya Mevlevîhânesi II. Beyazıt zamanında esaslı bir tamir görmüş, Yeşil Kubbenin içi Halepli Mehmet oğlu Mevlevî Abdurrahman adında bir sanatkâr tarafından -bugün bakanları hayran edecek motiflerle- süslenmiştir. Bunun tarihi elimizdeki Farsça şiirlerle göre 887/1482'dir, II. Beyazıt bu kadarla da kalmayarak bütün merkatlerin üzerindeki örtüleri kendi giydiği Bursa'nın ipekli kadifesinden yapılmasını emretmiştir. Zamanımıza kadar gelen o kumaşlar Türk sanatının dokumacılıktaki parlak devirlerini bize göstermektedir. Yine bundan başka 1006/1598 yılında gümüş merdivenin yanındaki gümüş kafes hakkındaki bilgi aşağıda verilmiştir.<sup>6</sup> Mevlânâ'nın üstündeki sırmalı örtüler birkaç tane-  
dir. III. Selim zamanında yapılanın üstüne Galip Dede'nin;

<sup>5</sup> Ziya Paşa, *Harâbât*'ta şöyle der:  
"Şâir demek öyle ehl-i hâle  
İrâs-ı nâkisedir kemâle"

Sultan Veled de *İbtidânâme*'sinde; Tahran baskısı, s. 53, 54

شعر عاشقان بود هم تفسیر شعر شاعر بود یقین تف سیر  
شعر عاشق ز حیرت و مستی است شعر شاعر نتیجه هستی است  
گفت همجو شان حق بیچون و الشعراء یثیغهم الغاؤن

"Âşığın şiiri bütün Tanrı sözünün tefsiridir. Şairin şiiri ise sarımsak buharı gibidir.

Âşık; aşığın şiiri hayretten ve ezeli şarap ile sarhoş olmaktır.

Şâirin şiiri ise varlığın neticesidir. Tanrı Kur'an'da الشعراء یثیغهم الغاؤن , buyurmuştur (Şâirler, azgınlara tabidirler. *Şu'arâ*, 224).

diye yazması yukardan beri söylediklerimizin doğruluğunu gösterir

Sipehsâlâr, Mevlânâ'nın sözleri baştanbaşa tahkikin özü, birlemenin sırrı diye tavsif eder.

Mevlânâ'nın bir gazelinden aldığı beyitleri şöyle tercüme edebiliriz:

"Ey dil ile söylenen söz, ben ne zaman sana muhtaç olmaktan kurtulacağım.

Mârifet güneşinin parıldayan ışığı ile hakikat padişahının gölgesine sığınıp rahat edeceğim.

Tanrı bana ecel gelmeden önce, varlığın delili olan ilimden, amelden beni kurtar, bilhassa bütün ahalinin ağzına düşmüş olan mantık ilminden beni uzak tut!"

Söz açılmışken onun bir gazelinden şunları aktaralım:

"Benim bu sözüm bu söylemekliğim hâllerime perdedir, diken gibi olan fikrim kalbimin gülistanı için dikendir, Yarabbi bana bu lisandan başka canıma ruhânî bir dil ver!

Senin birliğine ulaşmaklığım için belime bağlanmış olan beşeriyet fikri gevşesin, çözül-sün.

Birgün kendimden yükeleyim de, iyiden kötüden kurtulayım da, o herkesin hacetini yerine getiren zatın kutsal sıfatlarını sözsüz olarak içeriimdeki mahfazada saklayayım."

<sup>6</sup> Bu gümüş kafes üstünde bir şairin söylediği 32 beyitlik bir manzumede Maraş Mirimiranî Mahmut Paşa sefere gittiğinde eğer padişahımız düşman memleketini

“Şeh Selîmhâne Hudâ ilhâmı te’yîd eyledi  
Kisve-i kabri Celâleddîn-i tecdîd eyledi”

diye bitirdiği bir manzumesi altın ibrişimle işlenmiş, 1205/1791 tarihini yazmayı da unutmamışlardır.

Sultan Abdülhamid de pûşîde-i şerifi bir defa daha yenilemiş olup şimdi üstünde bulunmaktadır. “Sırrı” adında bir sanatçı tarafından siyah ipek kadife üstüne altın ibrişimle celi yazı ile işlenmiştir. 1312/1894–95. III. Selim’in örtüsü şimdi Sultânü’l-Ulemâ’nın yanında asılıdır.

Tilavet odasından sonra girilen kapı gümüş kapı diye şöhret almıştır. Sokullu Paşanın oğlu vüzera serveri Hasan Paşanın hediyesi olarak Diyarba-

---

fethedip muzaffer olarak kendi tahtına otursa Mevlânâ’nın huzuruna bir gümüş kafes takdim edeyim, diye niyet etmiş, arzusu yerine gelince III. Mehmet’in annesi bunu işitmiş, paşayı teşvik etmiş, böylelikle kafes yapılmıştır.

“Ahdim olsun ki eğer Hazret-i şâh-ı Cemcâh  
Feth edüp mülketi küffârı, kıra adayı  
Tahtına devlet-i ikbâl ile mansûr gelip  
Lutfla emrine mahkûm kıla dünyayı  
Ben dahi dâhil olursam vüzerâ zümresine  
Der-i devlette bulup merteb-e-i âlâyı  
Harc edüp mamelekim bezl kılup makdûrum  
Sîmden eyleyeyim bu kafes-i zîbâyı  
Niyetin muhke edüp kıldı tevekkül Hakk’a  
Etti rehber kerem-i Hâlık-ı bî-hemtâyı  
Nagehân Hazret-i Belkıs-ı zemân Meryem-i ahid  
Ki ana verdi Hûda mertebeyi ulyâyı  
Hazret-i Vâlide Sultan, gül-ü bağ-ı ismet  
Duydu çün niyet-i şâhı, mübârek câyı  
Hayr-hâh olduğunu bildi şeh-i devrâna  
Güş idüp hayli pesend eyledi bu ma’nâyı  
Zemmet-i himmetine vâcib-i lâzım gördü  
Ki vezîr eyleye gayret ile Paşayı  
Hamdillâh ki bulup cümle mürâdâta vusûl  
İtti sîmîn kafesi merkad-ı Mevlânâ’yı  
Bârekallah zihî sîm kafes kim görecek  
İtti âşufte nice tûtî şekker hâyı  
Kafese koydu tutup morğ-i nevâyı derler  
Seyredenler görecek bu kafes-i ra’nâyı  
Bülbülani çemeni küda olup meftuni  
İr görürler ki ... vaveylâyı  
Dedi târîhini Mânî-i şikeste-hâtır  
Sîm kıldın kafes-i merkad-i Mevlânâ’yı”

(سیم قلک قفسی مرقد مولانای)

Yazıyı yazanın Mirza Ali, bu kafesi işleyenin ise Kalemkâr İlyas olduğu altındaki ibare-den anlaşılmaktadır.

Türbenin içerisine hemen Mevlânâ zamanından beri “huzur” tâbir edildiği gibi, hatta buraya nispeti olanlara “Huzûrî” denildiğini şiirlerden anlamaktayız. Vaktiyle türbede, bir baş türbedar, sağ kapı, sol kapı ebvâbları vardı. “Baş Türbedarlık” Dergâhın hazine nâzırlığı demektir. Zâbitân arasında önemli bir yeri vardı.

kır'da Ahmet usta adındaki sanatçı eliyle işlenmiş, üstü altın yaldızla bezenmiştir. Üstlerinde şunlar yazılıdır:

Sadrazam Muhammed'in halefi vüzera serveri Hasan Paşa âsitânına bâb-ı Mollâ'nın etti elf-i semâne'de ihdâ (1008/1599-600). Türbe dış kapının üstünde ise Molla Cami'ye nispet edilen şu beyit yazılı idi:

کعبه العشاق باشد این مقام - هر که ناقص آمد اینجا شد تمام

Kâbetü'l uşşâk bâşed in makâm - Her ki nâkıs âmed încâ şod temâm

Burası âşıkların kâbesidir - Aşkı eksik olan burayı ziyaret edince tamamlamış olur.

Âşıkların kâbesidir bu makam - İşkı eksik gelse, ışk olur tamam

Kısaca demek istiyorum ki, Mevlânâ, büyük bir veliyullah olarak ta ayrıca incelenmeye layıktır. Ancak kendisi Mesnevî'sinde I. cilt, 136. beyitte buyurmaktadır.

خوشر آن باشد که سر دلبران - گفته آید در حدیث دیگران

(Güzellere ait sırların, başkalarına dair sözler içinde söylenmesi daha hoştur.)

Binaenaleyh Mevlânâ'yı arayanlar, onun veliliğini, ululuğunu öğrenmek isteyenler müşârunileyhin hayatını, bilhassa eserlerini, kendi izinde yürüyenlerin hîâl tercümelerini yazıp, bize bıraktığı kitapları okumalıdır. Bunlardan haberi olmayanların Mevlânâ'yı sayfalarda, satırlarda aramaları beyhude bir gayret olur. Esasen kendisi şöyle demektedir:

بعد از وفات تربت ما در زمین موجو - در سینهای مردم عارف مزار ما ست

(Biz öldükten sonra mezarımızı yerde arama; bizim türbemiz, âriflerin gönüllerindedir.)

Bu beyitten anlaşılıyor ki uzak yerlerde oturanlar eğer Mevlânâ'yı kendi gönüllerinde duyarlarsa Konya'ya kadar zahmet çekip gelmelerine lüzum yoktur. Çünkü onun türbesi, irfan sahiplerinin, kendi âşıklarının gönüllerinde yaşamaktadır.

Ne yaptığını, neler yapmak istediğinin farkında olan Mesnevî yaratıcısı,

همجو یرکاریم بر پا در شریعت استوار - پای دیگر سیر هفتاد و دو ملت می کند

"Pergel gibi bir ayağımla şeriat üstünde sıkıca durduğum halde; diğer ayağımla 72 milleti dönüp dolaşıyorum."

dediği gibi;

هفتاد و دو ملت شنود سرّ خود از ما - دمساز دو صد کیش چو به یک پرده چو نایم

“72 Millet kendi sırlarını bizden dinler; biz Ney gibi, bir perdede 200 milletin ızdıraplarını terennüm ediyoruz.”

Hele Mesnevî'nin daha ilk beyitlerinde;

هر کسی از ظنّ خود شد یار من - از درون من نجست اسرار من

“Herkes benim dostum olduğunu sandı, fakat hiç birisi içimdeki dertleri, sırları sorup, araştırmadı.”<sup>7</sup>

Orta çağda Hallâc-ı Mansûr, Abbasiler devrinde darağacına çekilmiş Sühreverdli Şahâbeddin, İsrakiyye felsefesinin o büyük temsilcisi Halep'te boğdurulmuştu. Mevlânâ en güç fikirleri izah, tefsir etmekle canı ile oynamak demek olduğunu çok iyi biliyordu. Hatta bunun için Sultan Veled baba-sına;

“Sizin söylediklerinizin binde birini açıklayamayan Hallac-ı Mansur'un halini, Şahâbeddîn-i Maktûl'un akıbetini düşündükçe hayrette kalıyorum” deyince Mevlânâ gülümseyerek;

“Bahaeddin! Onlar firaktan (ayrılıklardan) dem vurdular; biz ise visal-den (kavuşmadan), onun lezzetinden söylüyoruz” diye buyurmuştu.

Bununla beraber içli, lirik gazellerinden birisinde;

از پی نا محرمان قفل زدم بر دهان - خیز بگو مطربان عشرتِ سرمد رسید

“Ah neler söyleyecektim neler, lâkin nâmahremlerin, olgun ruha sahip olmayanların münasebetsizliğinden ötürü ağzıma kilit vurdum. Ey mutriblar ebedî işret, zevk, safa vaktidir. Kalkınız, çalıp çağırınız!”

dediği gibi Mesnevî'sinde de;

آنچه می گویم بقدر فهم تست - مردم اندر حسرتِ فهم درست

“Bunları ancak senin anlayacağın kadar söylüyorum; yoksa doğru anlayışlı bulamamanın hasreti içinde ölüyorum.”

diye şikâyeti hem haklı, hem acıklıdır.

1937 yılında yayınladığım Mevlânâ'nın *Mektupları* adlı eserin Önsözünde (s. 174); “İran'da Mevlânâ ile ciddi uğraşan bilginlerin olduğunu, hatta onun hakkında;

7 Büyük annemin daima okuduğu Türkçe şu iki mısra, yukarıdaki beyitlerin adeta tercümesidir:

“Derelerden akan bulanık seller  
Derdim içimdedir ne bilsin eller.”

رساله در تحقیق احوال و زندگانی مولانا جلال الدین محمد مشهور بمولوی

Mevlâna Celâleddîn-i Muhammed, diye meşhur olan Mevlevî'nin yaşayışı, halleri hakkında incelemelere dair kitap adıyla bir eser neşredildiğini işittiğimi, getirtilmesi için ısmarladığımı bildirmiştim.”

Bugün tercümesini okurlarıma sunduğum eser, işte odur.

Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı aziz dostum Mesnevîhân Prof. Dr. B. Furûzânfer'in bu pek değerli kitabını Almanya'nın ünlü kitapçısı Otto Harrassowitz vasıtasıyla Leipzig'den getirtmiş, hemen okumaya başlamıştım.

Pek güzel, çok edebî, fakat oldukça ağır bir üslupla kaleme alınan sayfalar adeta beni büyülemişti.

Güzel bir kâğıda, nefis şekilde Millet Meclisi basım evinde resimlerle birlikte tab edilen 174 sayfalık kitabı kısa zamanda okuyup bitirmiştim. Yazarın bütün doğu kaynaklarına başvurduğunu, elinde tam olarak Mevlevî eserleri koleksiyonu olmamasına rağmen, konuyu bu derece ihatalı kavrayabildiğini, olayları kıyaslama, muhakeme etmek suretiyle hissi olmaktan kurtararak afakî bir konu halinde meydana çıkardığını görüp cidden sevinmiştim.

Bunu dilimize çevirme -mesleğim bulunan tıbbın yanında 65 yıldan beri uğraştığım bir konu olduğundan- bana düşen bir borç idi.

بنام خداوند بخشناينده مهربان

“Acıyan, bağışlayan Tanrı'nın adıyla”

İşe başlamış; bir iki gün içinde Ön Sözü'nü Türkçeye çevirmiştim.

Hatırasını daima andığım zaman büyük acılar duyduğum Ankara'nın memurlar kooperatifi inişinde şimdiki Basın Yayın Turizm dairesinin köşe başında bulunan Uzluk Basımevinde cumartesi günleri öğleden sonra toplantılar yapıyorduk. Buraya yurdun tanınmış ilim, fikir adamları geliyorlardı. Başta Veled Çelebi İzbudak, eski üniversite profesörlerinden Ömer Ferit Kam, Ahmet Remzi Akyürek, General Naci İldeniz... daha şimdi isimlerini saymayı uzun olduğu için bıraktığım değerli zatlar can sohbetleri ile bu toplantılara ayrı bir şevk veriyordu. Matbaanın 1942 sonlarında yerinin yıkılması, buna rağmen bize bir çalışacak yer gösterilmemesi üstüne cemiyetimizin bağı da kopmuş oldu.

1946'da Ankara Tıbbiyesi Tıp Tarihi Profesörlüğüne seçildim. Enstitümüzde Cumartesi sohbetleri yeniden devama başladı. Yine buraya memleke-



tin sayılı şahsiyetleri İran sefirleri, İngiliz, Afganlı, İranlı âlimler geliyorlar; ilme, edebe, Mevlevîliğe dair konuşmalar, görüşmeler yapıyorduk. Bu yeni dostlar topluluğumuza yeni bir ruh getirmişlerdi.

Furûzânfer'in eserini gören dostlar, tercümesini de isteyince vaktiyle yaptığım göçürmelerin taslağını sunmuştum.

Tebrizli Şems gibi çok konuşmayan Veled Çelebi İzbudak, âdeti üzere gözlerini yummuş, uyanık gönülle okuduklarımı dinlemişti. Ağır ağır tesbihini çekiyor, konuklarım ise can kulağı ile dinliyorlardı. Bilhassa önemli yerlerde, hele Mevlânâ'nın coşkunluğunu anlatan bölümlerde sesimin tonu değişiyor, hatta mevzunun çekiciliği, yüksekliği hazin menkıbeler, dinleyenlerin üstünde büyük etki yaparak onları da, beni de ağlatıyordu:

*"Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz..."*

mısramı söyleyen şair meğer ne kadar haklı imiş.

Toplantıdakiler mendilleri ile nemlenmiş gözlerini silerken Veled İzbudak Çelebi, tesbihini toplayıp masanın üstüne, edîbâne tavrı ile koymuş:

*"Bugün şâdım ki yâr ağlar benim için"*

mısramı kendine mahsus, Mevlânâ'nın beğeneceği bir eda ile okumuştur. "Bunu tamamlamak sana farzdır, göreyim seni, bu derece tahkikle yazılmış bir eser, henüz ne kendi dilimizde, ne de dünya dillerinde mevcuttur, sanırım" demiş, bitirilmesi için teşvikte bulunmuştu.

Eskiden beri zayıf, nahif bir bünyeye sahiptim. Fikren çok çalışmaklığım, bedenimi epeyce yıpratmış olacak ki bir gün ağırca hasta olduğum anlaşıldı. Şeyh Gâlip dedenin eniştesi Hulûs Dedenin pek sevdiğim;

*"Edince arz-ı hâle ol şeh-i bî-dâdı bir yerde  
Beni bir yerde bulmuşlar dil-i nâ-şâde bir yerde"*

beyiti hâlimin ifadesi olmuş, kitaplarım, tercümelerim bir yere atılmış, önce Heybeliada'ya, sonra Yakacık ve Uludağ Sanatoryumu'na gitmeye mecbur kalmıştım.

Şimdi her şeyi unutmak icap ediyordu, canımla uğraşıyor, lâkin eksik kalan işlerime acıyor, Hâkim-i Mutlak'tan şifa, deva bekliyordum. Bazen uyuyamıyor, sabahlayan aya, tıpkı Recâzâde Ekrem bey gibi;

*"Bu şeb acep neye kaldın benim gibi bîdâr  
Ne dert ile müte'ellimsin ey hilâl-i seher"*

(Bu gece acaba neden benim gibi uyanık kaldın, ey seher vaktinin incelmış, hilâl haline gelmiş ayı! Ne dert ile dertlisin?) diye soruyordum.

Fakat Hak'tan ümit kesmemek lazımdı. Manevî kuvvetimi toplamış, yeni ilaçların, antibiyotiklerin tesiri beni kısa zamanda işimin başına getirmiş, çalışmalarına koyulmuştum. Tercümelerimi bitirmeye uğraşırken 1955 yılında Furûzânfer'in kitabı Mevlânâ'yı çok seven aydınların ülkesi İran'da satılıp bitmişti.

Aradan geçen 18 yıl içerisinde müellif, konusuyla devamlı olarak çalışmış, Türkiye'deki Mevlevî eserlerinin fotokopilerini almış, eski yazdıklarını yeni bilgilerle, yeni eklemelerle, yeni kaynaklarla zenginleştirmiş, ikinci baskısını ortaya koymuş, bir nüshasını da bana göndermek nezaketinde bulunmuştu.

Türkiye Maarif Vekâleti bu eserin dilimize tercümesi işini bu yoksula havale etmişti. Böylelikle eseri bitirmeye çalışırken bazen sıhhatim bozuluyor, bazen fakültenin dersleri ile hazırlamakta olduğum Büyük Tıp Tarihi'nin 1. cildi zamanlarımı alıyordu.<sup>8</sup>

Furûzânfer, bu eseri ile memleketimizde bu konu ile uğraşanlara yeni belgeler veriyor, Mevlânâ'nın hayatı hakkında önemli olayları ortaya çıkarıyordu. Meselâ Ferîdüddîn-i Attâr'ın Mevlânâ ile görüşmediğini iddia eden bir zatın sözlerini *Mecme'al-elkâb* kitabının 4. cildinde bulduğu pek mühim kayıtlar ortadan kaldırıyor.

Sevinçle söylemek gerektir ki son yıllarda Mevlânâ hakkında çalışmalar ve çalışanlar -gerek yurdumuzda, gerek diğer ülkelerde- dikkat gözümüzü çekecek kadar çoğalmıştır. Bu arada bazı garip iddialar da ortaya atılmaktadır.

Meselâ Mevlânâ 6 Rebiülevvel 604/30 Eylül 1207 yılında doğduğu hakkında en eski kaynaklar söz birliği ettiği halde, bir zat bunun yanlış olduğunu, Mevlânâ'nın gösterilen bu tarihten daha 20 yıl önce doğmuş olduğunu iddia etmektedir. Bu fikre dayanak olmak üzere müşârunileyhin *Fîhi mâfîh* isimli eserinde bulunan bir hikâyeyi ileri sürmektedir. Kitabımızın müellif tarafından yapılan eklemeler bölümünde bulunan bu hikâye, Semerkand'ın Harzemşahlar tarafından kuşatılması, zaptı sırasında bu şehirde bulunan güzellikte eşsiz bir kızın Tanrı'ya yalvarmasını, zâlim Harzemlilerin eline düşmemesi için duada, niyazda bulunduğunu bildirir.

<sup>8</sup> Bu eserim Genel Tıp Tarihi I adıyla 398+XVIII sahife olarak 1959'da yayınlandı.

Semerikand padişahı Sultan Osman'ın, şehrin zaptından 'sonra öldürülmesi' hadisesini bütün tarihçiler 609/1212-13 yılına rastladığını yazarlar. O zaman Mevlânâ 5-6 yaşında olur ki, bu yaştaki bir çocuğun, hususiyle Mevlânâ gibi olağan üstü yaratılmış bir zatın, hâfızasında saklaması akıl, fen bakımından kaabildir.

Bundan başka Sultan Veled'in bacanağı olup Selçuklu Devleti tuğracısı Nizâmmeddîn-i Hattât'ın kendi eliyle 11 Cemâzelülâ 694/29 Mart 1295'de yazdığı Sultan Veled Divanı'dır. Şimdi benim şahsi kitaplarım arasında bulunan bu yazma Sultan Veled'in 712/1312 yılında ölmesi düşünüldüğünde, müşârinileyhin divanının yazılmasından sonra daha 18 yıl hayatta kalmış olduğunu bildirir. Divanın özellikleri şunlardır: İçerisinde birçok beyitler çizilmiş, yerine yenileri yazılmış, bazılarının kenarına "sah" (doğru), lâ (hayır) gibi işaretler yapılmıştır. Sonunda rubailer de bulunan bu divanı 1941 yılında Ankara'da adımı taşıyan matbaamda bastırdığım zaman temel nüshalardan birisi olarak kullanmıştık. Bu nüsha Sultan Veled'in ya bizzat kendi tarafından yahut onun nezareti altında başkaları tarafından tashih edilmiştir. Böylelikle kendi sağlığında tashih ettirdiği yahut ettiği bir nüshanın sonunda Hattât Nizâmmeddin Mevlânâ'nın doğumunu, ölümünü, Sultan Veled'in, oğlu Ulu Ârif Çelebi'nin doğumlarını eliyle yazmıştır. Sultan Veled bütün divanı gözden geçirdiği, tashihlerini yaptığı halde nasıl oluyor da babasının doğum tarihine ilişmiyor. Buna imkân tasavvur edilebilir mi?<sup>9</sup>

Divanı yazan Nizâmmeddin kimdir? Şeyh Selâhaddîn-i Zerkûbî Konevî'nin Fâtıma Gerake ve Hediye adında iki kızı vardı. Bunlardan birincisi Sultan Veled'le evlendirilmiş olup, Mevlânâ'nın bugünkü torunları,

<sup>9</sup> Özel kitaplığında bulunan Sultan Veled Divanı'nın son sahifesindeki Mevlânâ'nın doğum, ölüm yılı, Sultan Veled ile Ulu Ârif Çelebi'nin doğum tarihleri:

(1) تمام شد دیوان ولدی الهادی الی صراط السوی (2) و الموصل الی عنایت الابدی و السعاده (3) السرمدی بعون الله و حسن توفیقه (4) در دست فقیر حقیر نظام (5) الدین الولدی المولوی (6) یازدهم ماه جمادی الاول (7) سنه اربع و تسعين و ستمائه (11 جمادی الاول 694 = 1295. 3. 29) مقابله کرده شد دیوان ولدی کتبه حسن

(1) ولادت مولانا قدسنا الله بسره العزیز فی سادس ربیع الاول (2) سنه اربع و ستمائه (3) 6 Rebiulevvel 604= 30. 9. 1207) نقل فی خامس شهر جمادی الآخر سنه اثنی و سبعین و ستمائه (5) ولادت ولد مولانا بهاء الحق و الدین دام ظله و برکه وقت الدعای اول الصبح یوم الجمعة فی خامس و عشرين من ربیع الآخر سنه ثلث و عشرين و ستمائه (6) ثامن من دی القعدة سنه سبعین و ستمائه (8 Zilkâde 670=30. 5. 1272)

(1) تمام شد در دست فقیر حقیر نظام المولوی العارفی در سی و شش روز بعون الله و حسن توفیقه (2) بتاریخ سنه خمس و تسعين و ستمائه (3) 695=1295) واللہ اعلم و احکم با الصواب (4) ولادت مولانا جلال المله و الدین فی سادس ربیع الاول سنه اربع و ستمائه توفی فی خامس جمادی الآخر سنه اثنی و سبعین و ستمائه (5) ولادت مولانا بهاء الحق و المله و الدین وقت الدعای اول الصبح یوم الجمعة خلص و عشرين در ربیع الآخر سنه ثلث و عشرين و ستمائه (6) هر که ز ما کند بنیکی یاد - یادش اندر جهان بنیکی یاد (7) مقابله آیات کرده شد بخدمت مولانا ... الدین دام عرفانه

onun oğlu Ulu Ârif Çelebi kuşağı ile Mevlânâ'ya erişmektedirler. Nizâmeddin, Mevlânâ'nın çok sevdiği bir zattır. 1937'de bastırıldığı *Mevlânâ'nın Mektupları* adlı eserin tam 14 yerinde adı, ismi türlü türlü vesilelerle geçmektedir. Sözün kısası Mevlânâ ailesinden olan bir simadır, denilebilir. Sonra tarihin ne demek olduğunu bilen, anlayan bir dairede çalışmaktadır. İşte bu kadar üstün vasıfları olan aydın bir zat, bacanağının yazdığı divanının sonuna Mevlânâ'nın doğum, ölüm yıllarını elbette doğru olarak, ondan başka kimse yazamazdı.

Buraya koyduğum klişelerden birisi yukarıdan beri söylediğimiz Sultan Veled Divanı'nın son sayfasıdır. Diğer klişe yine aynı divanın içerisinden alınmış bir sayfadır. Görülüyor ki Divanın sonundaki yazı karakteri ile içerdeki yazı karakteri aynıdır. Böylelikle divanın sonundaki yazılar, sonradan herhangi bir kimse tarafından oraya yazılmış, yahut sıkıştırılmış, ilave edilmiş değildir. Sultan Veled kendi divanının yazılmasından sonra daha 17 yıl hayatta kalmıştır. Bundan başka şimdi 1960 olduğuna göre bu Divanın yazılmasından günümüze kadar tam 665 yıl geçmiştir. Bu güne kadar bozulmadan kalması Mevlânâ'nın ilmi kerametidir. Etrafında görülen yazılardan birisi Veled Çelebi'nindir. Diğer Hasan isminde bir zat -muhakkak Sultan Veled'in adamlarındandır- Divanı baştan sona kadar mukabele ettiğini işaret eylemekte, altına "Hasan" diye imzasını koymaktadır. En üstteki yazı sonradan başka birisi tarafından yazılmıştır. Fakat Mevlânâ'nın doğumu, ölümü ile Sultan Veled'in, Ulu Ârif Çelebi'nin doğumlarını bildiren satırlara kalem karıştırılmamış, kendi aslı ile öylece kalmıştır.

Bize Mevlânâ'nın Divan'ında bulunan ve kendisinin 60 yahut 62 yaşında olduğunu bildiren mısralar gösteriyorlar. Bu mısralar Mevlânâ'nındır, ancak onlar Tebrizli Şems geldiği zaman Mevlânâ'nın yaşını değil belki o şiirler yazdırıldığı zaman müşârünileyhin yaşını gösterir.

Mevlânâ bilinmeyen, eserleri yeni toplanan, ortaya konulan bir zat değildir. Başta oğlu Sultan Veled gibi kendisi de âlim, şair olan, bütün ömrünü babasının eserlerini tanıtmaya çalışan bir zat o beyitleri görmedi mi? Elbette gürdü, Mevlânâ'ya yıllarca hizmet eden baba oğul Sipehsâlâr'lar ile Mesnevîhân menakıp yazarı Eflâkî Dede gibi Mesnevî'nin, divanın hâfızı olduğunu menakıpnameinde her vesile ile yazan, bildiren bir zat nasıl olur da o beyitleri gördüğü halde kendi eserinde Mevlânâ'nın doğumunu 604 diye işaret eder. Kısacası 700 yıldan beri gelip geçen âriflerden, şairlerden yüzlerce müntesibi bulunan Mevlevî tarikatında hiç kimsenin dikkat gözünü o beyitler çekmemiş olabilir mi? Evet Veled Çelebi bu beyitleri görmüş, bize bıraktığı notlarda, müşârünileyhin ölümünden evvel bütün kitaplarının, bü-

tün notlarının, bütün kâğıtlarının bu yoksul fakire bırakılmasını vasiyet etmiş, refikası hanımefendi onları bana vermiştir. Hazret-i Pîr efendimizin bu şiirleri söylediklerinde 60 yaşında oldukları anlaşılıyor, diye işaret etmiştir. Binaenaleyh ortaya yeni çıkanlar adeta bu tarikatta hiç kimse yokmuş, hiç kimse onlar kadar 60, 70 fark edecek derecede Farsçaya sahip değilmiş gibi bir tavır almaları gülünç olmaktan ziyade acınacak şeylerdir.

Mevlânâ ile değilse de oğlu Sultan Veled'le çağdaş sayılan *el-Evâhiru'l-Mudia fî Tabakâti'l-Hanefiyye* müellifi (696/1297-775/1374) Muhyiddin Abdülkâdir dahi Mevlânâ'nın doğum yılını 604/1207 olarak göstermiştir. Bu güne kadar doğum tarihi hakkında rivayetler işitilmemişken evvelâ İran'da basılan *Fîhi mâfîh*'deki güzel kızın hikâyesinden tutturarak Mevlânâ'nın yaşı hakkında bir fikir ortaya atılmış, bunun çıkar yol olmadığını anlayan zat şimdi de Mevlânâ'nın Divan'ındaki şiirlerden ahkâm çıkarmaya çalışmakta ise de bunlar kabule şayan şeyler değildir.

Nizâmeddîn-i Hattât'ın kalemî ile yazılmış ikinci bir eser şimdi İstanbul Çarşamba semti Murad Molla Kitaplığında bulunan 1292 kayıt numaralı 6 ciltlik Mevlânâ Mesnevî'sinin sonundaki kısımdır. Buraya koyduğumuz iki klişeden birincisi bu Mesnevî'nin Arapça dibacesi ile ilk 18 beyitin 12'sini hâvi sayfadır. Diğer klişe ise bu Mesnevî'nin sonu olup Sultan Veled'in hatimesinden son kısmı ile Nizâmeddînü'l-Mevleviyyü'l-Ârifî'nin 36 günde yazdığı ve 695/1295-96 yılında tamamladığını bildiren Farsça ibare ile bunun altındaki Mevlânâ'nın 6 Rebûlevvel 604 de doğup 5 Cemâzelâhir 672 de vefat ettiğini Sultan Veled'in 25 Rebûlâhir 623/26 Nisan 1226 cuma sabahı dua vaktinde doğduğunu işaret etmesidir. Burada her nedense Ulu Ârif Çelebi'nin doğumunu yazmamaktadır. 7. satırda "Mukâbele-i ebyât kerde şod be hizmet-i Mevlânâ ... eddin dâme irfânehu" kelimeleri okunmaktadır. Gerek birinci sayfa, gerek bu son sayfa aynı hattâtın kaleminden çıktığını açıkça göstermektedir. Sonradan herhangi bir kalem ile yazılmış değildir. Bunun da zamanımıza kadar olduğu gibi kalması hem Mevlânâ'nın kerameti, hem bizlerin güzel niyetimize birer mükâfattır.

Bu hususta daha geniş bilgiyi elde etmek isteyenler Türk Düşüncesi Mecmuası c. 8., sayı: 12-45, 15 Kasım 1957; keza aynı derginin c. 10., sayı: 2-51, 1 Şubat 1959 tarihli nüshalarında tafsilat verdim. UNESCO Haberleri dergisinin Aralık 1959, seri III, sayı: 19, 1-6. sayfalarında bu konuyu bir defa daha ele aldım. Klişeleri oraya da derc ettirdim.

### Şems'in akıbeti

Mevlâna'nın hayatına ait yazılan bu eserde Tebrizli Şems'in şehit mi edildiği, yoksa başını alıp bir yere mi gittiği sorusunu incelemek yerinde olur.

Bu olayları gözü ile gören Sultan Veled, en doğru menakıp kitabı demek olan *İbtidânâme*'sinde Şems'in kaybolup gittiğini yazdığı gibi, yine o devre yetişen Sipehsâlâr dahi Şems'in kaybiyetinden başka bir şey söylememektedir.

Şems'in kaybolmasından tam 70 yıl sonra yazılmaya başlanıp 110. senesinde bitirilen Eflâkî ise birbirini tutmayan haberlerle bu işi birbirine karıştırmaktadır.

Bu kitabın muharriri olan Furûzânfer her nedense Sipehsâlâr'da bulunan pek mühim bu kaydı eserine almamıştır. Biz onu notumuzda metin, olarak gösterdik.

Mevlâna Konya'ya gelen Şems'e, kendi evinde büyümüş Kimya adındaki bir kızı nikâh etmiş, kış gelince yeni evlilere tabhâne denilen içerisi ocaklı kolay ısıtılan bir odada misafir etmişler; hatta önüne bir de perde çekmişlerdi. Mevlânâ'nın ortanca oğlu olup Sultan Veled'den bir yaş küçük, henüz süt emerken annesi Gevher Hatun'u kaybeden çocuk, anneannesi Ulu Gera Hatun'la, anne babası Hoca Şerefeddin Lâlâ-yi Semerkandî'nin oturdukları Meram bağında büyümüştü. Konya'ya geldikçe medreseye de gelir babasının, üvey annesi Konyalı Gera Hatun'un elini öperdi.

Henüz toy bir delikanlı olan Alâeddin, harem dairesine girerken sert adımlar, serbest tavırla gelmiş olacak ki Şems'in görünüşte nezaketli fakat oldukça öfkeli bir ihtarına maruz kalmıştır. Sipehsâlâr; "Velâyet gayreti galeyana geldi de öyle söyledi" diye yazmaktadır.

Yukarıdaki Farsça metnin tercümesini aşağıda<sup>10</sup> yazdığımız için burada onu tekrar edecek değiliz. Ancak Şems'in görünüşte mülayim, gerçekte hiddetli sözleri genç Alâeddin üstünde büyük tepkiler yaratmıştır.

<sup>10</sup> Tebrizli Şemseddin, uzun bir müddetten sonra, Mevlânâ'nın haremde yetişmiş Kimya adındaki evlatlık kızı nikahlamak isteyince Mevlânâ onların arzularını memnurlukla yerine getirip nikâhlarını kıydı. Kış mevsimi olduğundan tabhâne denilen yeri gelin odası yaptılar. Şems, orada gerdeğe girdi; o kış orada oturdular.

Mevlâna'nın ortanca oğlu olup güzellikte, ilimde, fazilette cihanın tek şahıslarından bulunan Alâeddin Çelebi, anasının, babasının elini öpmek için eve her geldiğinde sofanın önünden geçer, kışlık yere giderdi. Şemseddin, velâyet gayretinin coşmasından ötürü, birkaç kere, şefkat ve öğüt yoluyla ona dedi ki; "Ey göz bebeği, gerçi için, dışın edep ve terbiye ile bezenmiştir. Lâkin bundan böyle bu eve hesapla, gelip gitmekliğin lâzım. Bu söz

Şems'in *Makâlât* isimli eserinin birkaç yerinde Alâeddin Çelebi hakkındaki fikirleri açıkça görülmektedir. Meselâ Mevlânâ ona satranç almış. Şems bunu doğru bulmuyor; "Onun şimdi tahsil zamanıdır" diyerek Mevlânâ'yı kınıyor.

Kimya'nın Şems'le arası pek iyi gitmediği anlaşıyor. Esasen Şems'in kadınlar hakkındaki fikri de pek yumuşak değil. Meselâ bir gün Kimya kocasına gücenerek Meram bağlarına Alâeddin Çelebi'nin büyük annesinin yanına gittiğini, işitince müthiş kızıyor. Mevlânâ evin kadınlarını bağa göndererek kızın gönlünü yapıp eve getiriyorlar. Babası ile bile iyi geçinmeyen Şems'in Kimya ile uzlaşamayacağı şüphesizdir. Kız eve gelince kızılca kıyamet kopuyor, ona epeyce darılıp söyleniyor, zavallı Kimya bu sırada hastalanıyor. Eflâkî buna derd-i gerden (boyun ağrısı), Cl. Huart ise "torticolis" diyor. (Cl. Huart, *Les Saints des Derviches Tourneurs*, t. II., p.157)

Bana göre hastalık ya Meningitte (menenjit)'dir, yahut tetanuse (tetanoz), yani kazıklı hummadır. Nitekim kaskatı değnek gibi hareketsiz kalıp bir iki gün içinde ölmesi bize bu iki ihtimali düşündürür. Şems karısının ölümünden bir hafta sonra Şam'a gitti. Şaban 644/Aralık 1246.

Şems'in bu ayrılışından sonra Mevlânâ oğlunu 20 kadar dostla, paralarla birlikte Şam'a yollayıp onu Selçuklu başşehirine davet etti. Şems geldikten sonra inkâr, isyan yolunda yürüyen dervişler şimdi tövbe edip kusurlarının affını niyaz ediyorlar, günlerde böyle iyi bir şekilde gidiyorken, iş tekrar aksine dönüyor, yeniden Şems'e sataşanlar, bilhassa ona cadı, sihirci diyenler, hatta bıçakla tehdit edenler görülüyor. Kitabın metninde yazılan şeyleri burada tekrar edecek değilim. Ancak bir sabah Mevlânâ onu medresede bulamayınca Sultan Veled'in yattığı hücreye gelerek; "Bahâeddin! Ne uyuyor-

---

Çelebi'nin gücüne gitti, gönlü incindi. Zaten Sultan Veled hakkında gösterdiği büyük inayetler dolayısıyla da Alâeddin'in gönlünde bir kıskançlık husule gelmişken bu son sözler, o kederleri daha da artırmış oldu. Dışarı çıkınca olup bitenleri, Şems'i sevmeyen kimselere anlattı. Onlar da bu fırsatı ganimet bildiler. İçerindekini dökerek; "Tuhaf şey dağdaki gelsin, bağdakini dışarı çıkarsın, Mevlânâ'nın evine, ev sahibinin oğluna koymasın..." Kısaca o taife fırsat buldukça Şems'i alay etmeye, küçük görmeye uğraşıyorlar. Onu gücendirecek hareketlerde bulunuyorlardı. Şems bir zaman o kimselerin tutumlarını, lütuf, ih-san, hilmi yüzünden Mevlânâ'ya açmamıştı. Bir müddet sonra iş çıkırından çıkınca hikâye yoluyla Sultan Veled'e çıtlattı, şöyle dedi: "Mâlum olsun ki bu defa bu taifenin hareketleri sebebiyle öyle bir kaybolacağım ki benim izimi hiçbir kimse bulamayacak." Hem o müddette ansızın kayıp oldular. Hz. Mevlânâ erken, sabah medreseye gelip odayı onlardan boş bulunca bulutlar gibi coşarak Sultan Veled'in yatak odasına gelerek; "Bahâeddin! Ne uyuyorsun kalk şeyhini ara, zira yine can burnumu onun lâtif kokularından boşalmış buluyorum." Bir hayli müddet onların kutsal vücutlarını aradılar, halini sorup soruşturdular. Bu defa o taifeden nazarlarını tamamıyla çevirip gece gündüz Şems'in ayrılığından ötürü gazeller inşâd buyurdular. (Sipehsâlâr Tercümesi, Ahmed Avni, İstanbul, 1531/1913, s. 124-125)

sun kalk şeyhini ara, onun lâtif rayihasını bulamıyorum” diye haykırması ile Şems'in kaybolması başlamış oluyor.

Sultan Veled'le Sipehsâlâr olayı böyle yazdıkları halde Eflâkî bize başka şekilde anlatıyor. Ulu Ârif Çelebi'nin annesi Fatma Hatun'dan rivayetle diyor ki; güya Sultan Veled bir rüya görüyor, işin garip tarafı rüyayı gören zat kendi eserinde buna dair en ufak bir imada bulunmuyor. *İbtidânâme*'nin yazılışı 690/1291 olduğuna göre, Mevlânâ'nın bekâ âleminé göç etmesinden 18 yıl mürûr etmiş; Şems'in gaybiyetinden dahi 54 sene geçmiştir. Alâeddin Çelebi'nin ölümü ile 1291 arasında 29 yıllık ara vardır.

Binaenaleyh Sultan Veled, kimden çekinip de gerçeği söylemeyecek. Buna akıl erdirmeye imkân yok. Şimdi Fatma Hatun'un rivayetini dinleyelim: “Tebrizli Şems şehitlik saadetli derecesi ile müşerref olunca o aşağı kimseler onu bir kuyuya atmışlardır. Sultan Veled, bir gece Şems'i rüyasında gördü. Şems ona, falan yerde uyumuşum dedi. Gece yarısı samimi dost olan müritlerini topladı hep birlikte gidip Şems'in mübarek vücudunu dışarı çıkardılar, gülsuyu, misk, amberle bezeyerek Mevlânâ medresesinde binanın sahibi Emir Bedreddîn-i Gühertaş'ın yanına gömdüler. Bu bir sırdır ki ona bir kimsenin vukufu yoktur. (Cl. Huart yukarıda söylediğimiz Eflâkî'nin Fransızca tercümesi c. II., s.188-189)

Yine aynı yerde Eflâkî bir de şöyle bir rivayeti ileri sürüyor. Dostların bazıları Şemseddin o cemaatten yaralanınca kaybolduğunda müttefiktiler. Bazıları ise onu Sultanü'l-Ulemâ'nın yanında gömülüdür derler.

Görülüyor ki Şems Konya'da iki yerde yatmaktadır. Bunlardan birisi Mevlânâ'nın Medresesinde bâninin (bânî kelimesini Eflâkî'yi Türkçeye tercüme eden ve Maarif Vekâleti adına yayınlayan zat, mimar sanmış; tabii yanlıştır, buradaki bânî, inşa ettiren, bina sahibi olan anlamındadır.) yani Bedreddîn-i Gühertaş'ın yanında yatmaktadır diyor. Mevlânâ'nın medresesi elimizde bulunan 887/1482, 906/1501 tarihinde yazılan Konya Vakıflar Defterinde açıkça bildirildiği için onun yerini bilmekteyiz. Hâlbuki hiçbirimizin kulağına böyle bir şey gelmemiştir.

2- Sultanü'l-Ulemâ'nın yanında yatan zatın adı filhakika Şemseddin'dir. Fakat bu Mevlânâ'nın sonradan dul olarak aldığı Konyalı Gera Hatun'un eski kocasından olan oğlu Şemseddin'dir. Tebrizli Şems değildir.

Demek ki Eflâkî Mesnevîhân olduğu türbede merak edip bir defa olsun Tebrizli Şems'e nispet edilen kabrin üstündeki kitabeyi okumak zahmetinde bulunmuyor. Sonra bu zat birbirini tutmaz rivayetlerle zihinleri karıştırıyor. Ondan sonra da işin içinden çıkamayacağını anlayınca; “Bu bir sırdır ki ona



kimsenin vukufu yoktur” diye yazmaktan çekinmiyor. Böyle müverrihlik olur mu?

Biz Eflâkî gibi düşünenlere bir üçüncü makam daha göstereceğiz. O da herkesin bildiği şimdiki Şems makamıdır.

Burası Mevlânâ’nın medresesine çok yakın bir yer değildir. Kalenin içindedir. Herhalde dergâhlar kapanıncaya kadar Şems Türbesinin, avlusundaki bir kuyudan cumartesi günleri gerek İslam, gerek Hristiyan halk çektikleri suyu “tıgtap” dedikleri içerisi yazılı sarı renkli bir tastan şifa niyetine içerlerdi. Acaba burada çok eskiden beri bir ayazma mı vardı? Öyle olunca herkesin her zaman suyunu şifa niyetine içtiği, binaenaleyh her vakit görülebilmesi mümkün olan bir yere öldürülen bir adamın cesedini atmak akıllı işi değildir. Şems’in ölüsünü saklamak isteyenler bunu halkın görebileceği bir yere değil, terk edilmiş bir mahalle atmaları icap ederdi. Sonra işin daha garibi Şems’in kaybolmasından 110 sene sonra yazılan Eflâkî menakıbında bu kuyudan, şimdiki makamdan asla, kat’a en ufak bir haber, bir işaret bile yoktur. Demek Eflâkî zamanında burası Şems makamı olarak kabul edilmiyordu. Bilindiği üzere Eflâkî 761/1360 senesinde ölmüştür. Şems 1247 de kaybolmuştur. 114 sene sonra dahi burası Konya tarafından Şems’in makamı olarak tanınmamakta idi.

Niğbolu harbinde Türkler eline esir düşen Alman asıllı Schiltberger onu bize şöyle haber vermektedir:

“Celâleddin’den sonra ikinci gelmek üzere Konya Mevlevîlerinin tebci ettikleri zat Tebrizli Şemseddin’dir ki şehrin başka bir semtinde çok daha mütevazı bir türbede yatmaktadır. Bu da vaktiyle pek meşhur bir ziyaretgâh idi.” Niğbolu muharebesinde (1396) Alman Hristiyan esirlerden biri olan Schiltberger Konya’nın bütün meşhur yerleri içinde yalnız bunu kaydetmektedir: “Burada aziz Şems (Schoms) mezarı vardır. Bu zat vaktiyle bir Müslüman rahibi idi ise de ölüm döşeginde Hristiyanlığa girmiş, bir elma içinde mukaddes Sakreman’ı almıştır. Türbesi hakkında büyük kerametler nakledilmektedir.”<sup>11</sup>

Bilindiği üzere Schiltberger Anadolu’da dolaşmıştır. Bize haber verdiği bu bilgiden öğreniyoruz ki 1396 yılında Konya’da Şems’in şehit edildiği hakkında bir rivayet yoktur. Onun yerine ölüm döşeginde öldüğü söylenmektedir. Bu da Eflâkî’nin ortaya attığı rivayetin asılsızlığını gösterir.

<sup>11</sup> *Bektaşilik Tetkikleri*, Yazar: F. V. Hasluck, Türkçeye çeviren: Ragıp Hulusi, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, s. 140.

Hristiyanların da buraya saygı göstermeleri zamanımıza kadar gelen kuyu suyundan başka bir şey değildir.

Şems'in bu gün Konya'da makamı olarak ziyaret edilen türbeyi -son türbedarı akrabamdan Derviş Ahmet Günhan'ın delaleti ile- genişçe incelemiştik. Vardığımız netice şu oldu: Şimdiki sanduka bir boşluğun üstüne konulmuş, iki ağaca dayalı bir merkattir. Bunun altında sağ taraftan 4 ayak merdivenle inilen bir mahzen vardır. Burada iki şey görmekteyiz:

1- Uzunluğu 90, eni 70 olmak üzere ortası çukurca birkaç tane delik olan bir mermer taş vardır. Bunun altı bir kuyu mudur, yoksa başka bir şey midir onu bilmiyorum. Bunun biraz ilerisinde batıdan doğuya doğru uzanmış üstü kireçle sıvalı tabut şeklinde bir mezar görülmektedir. Üzerinde herhangi bir yazı, kitabe yoktur. Selçukîler devrinden kalma hissini vermektedir. Bunun içerisinde insan kemiği var mıdır, yoksa bu herhangi bir makam mıdır onu da söylemeye imkân yoktur.

Esasen burası Eflâkî'nin zamanında mevcut değildir. Fâtih 881/1477 yılında

Karaman eyaleti vakıflarını yazdırdığı sırada bu makamdan bahis geçmediği halde ancak 887/1482'de yazılan defterle, ondan sonra yazılan Vakıflar defterinde adı geçmektedir. Şu halde bu, nihayet III. bir makamdır.

### Şems'in kaç yerde daha makamı vardır?

Yalnız Konya'da 3 yerde:

- 1- Mevlânâ'nın Medresesinde, onu yaptıran Bedreddîn-i Gühertaş'ın kabrinin yanında. Eflâkî'nin haber verdiği bu makam Konya'da Mevlevîler arasında bile şöhret bulamamıştır. Şimdi burası satılmış, ev haline getirilmiştir.
- 2- Mevlâna'nın türbesinde Sultanü'l-Ulemâ'nın merkadinin yanında. Eflâkinin söylediği bu kabirde yatan Gera Hatun'un birinci kocasından doğan oğlu Şemseddin'dir; Tebrizli Şems değildir.
- 3- Şimdiki Şems makamı. Eflâkî bundan hiç söz açmıyor.
- 4- Niğde'deki Kesikbaş. Şems'in makamı olmak üzere ahali arasında rivayet ve ziyaret edilmektedir.
- 5- Tebriz'de Geçil adında bir mahalle, bir mezarlık vardır ki Tebrizli Şems hazretlerinin merkadi oradadır. (Asım Ahmet, *Burhân-ı Kâin Tercümesi*, İstanbul, 1214/1799, s. 694)

6- Hoy kasabasında Şems-i Tebrîzî türbesini 4 Rebûlevvel 942/3 Eylül 1535'de ziyaret ettiklerini Lütî Paşa kendi adıyla anılan tarihinde bildirmektedir. (*Lütî Paşa Tarihi*, İstanbul, Âmire Matbaası, 1341/1923, s. 354)

7- Hindistan'ın Multan şehrinde Şems'e ait bir makam ziyaret edilmektedir ki muntazam, taştan yapılmış bir kubbenin içerisinde yer almaktadır.

Görülüyor ki Şems'in dünya yüzünde 7 yerde makamı vardır. Bunların acaba o hangisinde yatmaktadır. Orasını ancak, her şeyi iyi bilen Tanrı bilir.

Eflâkî Menakıbında birbirini tutmayan ifadeler arasında Mevlânâ'nın ortanca oğlu Alâeddin Çelebi'yi de Şems'e kastedenler arasında göstermektedir. Eflâkî bu yalanla iktifa etmeyerek Şems'e fenalık edenlerin birer suretle öldüklerini kısa zaman içerisinde hepsinin ortadan yok olduğunu yazdıktan sonra Alâeddin Çelebi ise, kendisinde zuhur eden ateşli bir sıtma ve acayip bir illet neticesinde o günlerde öldü. (Eflâkî tercümesi, Maarif Vekaleti'nin yayınladığı, c. II., s.126)

Eflâkî'nin bu iddiası da asılsız, temelsizdir. Çünkü Şems'in kayıp olması M. 1247'de, halbuki Alâeddin Çelebi'nin Mevlânâ türbesinde bulunan kabrinin üzerinde Şevval ayı sonu 660 yılı, yani 7 Ekim 1261 tarihi kazılıdır. Demek Şems'in gizlenmesinden tam 14 yıl sonra ölmüştür.

Mevlâna Türbesinde Mesnevîhân olan bir zatın, aleyhinde yazı yazdığı efendisinin ciğerparesi hakkında böyle yakışıksız ithamda bulunacağına zahmet edip kabir taşını okusaydı sözünün yalan olduğunu kendisi de anlayarak bu münasebetsizliği yapmazdı.

Yine Eflâkî, Alâeddin Çelebi'nin ölümünde, Mevlânâ'nın cenazesinde bulunmamak için Meram Bağları'na gittiğini söylemesi de asılsızdır, kuru bir iftiradır. (Eflâkî'nin Fransızca tercümesi, c. 2., s. 177)

Alâeddin Çelebi'nin kabri üstünde bulunan mermer kitabeyi okuyacak olursak orada bu zata "es-Sadr" unvanının verildiğini görürüz. Bunun çoğulu olan "Sudûr-i i'zâm" zamanımıza kadar Osmanlı Devleti'nin ilmiye teşkilatında mühim bir yer alıyordu. Anadolu Sadrı, Rumeli Sadrı, nihayet baş vezire "Sadriâzâm" denildiğini hepimiz biliriz.<sup>12</sup>

<sup>12</sup> Alâeddin Çelebi'nin Konya'da Mevlânâ Türbesinde -büyük babası Sultanî'l-Ulemâ'nın kabri hizasındaki- kireçle sıvalı merkadinin başındaki beyaz mermer taşta, Arapça olarak bir kitabe vardır ki metni şudur:

1. الله الباقي هذه تربه  
2. الصدر را المرحوم علا الدين محمد بن شيخ المشايخ  
3. سلطان العلماء و العارفين جلال الحق و الدين محمد  
4. بن محمد بن الحسين البلخي افاض الله بركاته

Sultan Veled kardeşinin ölümü dolayısıyla birbirinden güzel, birbirinden yakıcı iki rubai söyleyerek kardeşine ağıt yakıyor. Evet; "Ağlarsa anam ağlar, başkası yalan ağlar" diyen pek haklıdır. 1941 yılında bastırdığım Sultan Veled Divanı'nın 571. sayfasındaki 93 numaralı rubai şudur:

در سوک علا ماه سیاه چادر کرد - خورشید و سپهر خاک ره بر سر کرد

پیوسته شنیده ام علی جر کردی - این سفله جهان بین که علا را جر کرد

(*Alâeddin'in mateminde ay siyah bir çadır örtüldü; güneş ve felek yol toprağını başına saçtı.*)

*Daima iştmişim ki alâ kelimesi cer, çekim edatıdır; şu âdi dünyayı gör ki o Alâeddin'i çekip götürdü.)*

Aynı Divan'ın s. 577'de 143 numaralı rubaisinde onun fazilette, hünerde tek olduğunu göstererek şöyle diyor:

در فضل و هنر علا الدین یکتا بود - در عالم ارواح دلش بینا بود

موج اجل از ساحل خاکش بر بود - زیرا ز ازل گوهر آن دریا بود

(*Alâeddin, hünerde, fazilette biricik idi; onun gönlü, ruhlar âleminde uyanık idi.*)

*Ecel dalgası onun varlığını, sahilden kaptı; çünkü o, ezelden o deryanın gevheri idi.)*

Sultan Veled gibi her manası ile büyük olan bir zatın, iyiliğine şahadet ettiği bir kimseyi biz iyi olarak tanırız.

Şimdi Mevlânâ'nın bu oğlu hakkındaki rivayetlerini görelim. 1937'de bastırdığım *Mevlânâ'nın Mektupları* adlı eserin s. 13'de bulunan 7 numaralı mektup her anlamı ile Alâeddin Çelebi'nin büyüklüğünü, Şems'in şahadeti meselesi ile ilgisi olmadığını açıkça bildirmektedir. Farsça mektubun özeti:

"Allah kapıları açan Ulu Tanrı'dır."

'Onlar ki öfkelerini yenerler, insanların suçlarını bağışlarlar; Allah iyilik edenleri sever.' (Âl-i İmran, 134-135) 'Allah seni kerim affına ve yüce ahlak sahibi etsin. 'O müminler buna daha lâayık ve ehil idiler.' (Fetih, 26)

Eğer gözbebeği, müderrislerin iftihar (Tanrı mertebesini artırsın) fakirlerin dostu, oğlumuzun hatırına, babasının kendisini sorup soruşturmaması, selam göndermemesi yönünden birazcık kırgınlık gelmişse, bu gecikme ce-

maatin bağdan şehre taşınması hususundaki telaşından ileri gelmiştir. Ümit olunur ki bu hoş olmayan durumu, güzel ahlakın, sevimli yaratılışınla mazur görür, bağışlarsın. Hem de şehre çabukça döner, sevinç, mutlulukla taşınır-sın. Böylelikle muhaliflerin babası tarafından oğlunun hatırında bir kırgınlık olduğu yolundaki dedikodularına karşı, herkeste yakîn (açıkça bilgi) hâsıl olsun. Bu hareketinle babanı son derece memnun edecek, geçmişteki itaat ve ihsanlarını iki kat artıracak, onlara bir yenisini ilave etmiş olacaksın; İnşaaillâhu Te'âlâ.

Şiir:

Her ne kadar yeni yoldaşların muhteşem ise de, fakat eski dostlarını da unutma!

Yeni dostun eşsiz olsa bile, eski dostun kendi evindedir

Şiir:

Aşkımız, şevkimiz sanadır, kızlarına acı, zira onlar henüz yavrudurlar.

Aziz oğlumuzun ergin aklına gizli değildir ki, şu sıralarda acele buraya göçmek, aziz evlatlarınla talebenin, öğrencilerin başında bulunmaklığın, tafsile sığmayan işleri yürütmek, dedikoducu muhaliflerin ağızlarını tıka-mak, onların hilelerini boşa çıkarmak, halkın her türlü fena düşüncelerini gidermek, onları teselli etmek için zaruridir. Halvet ile huzur daha çoktur, belki de birkaç misli fazladır.

Bağ işlerinden geri kalan şeyler halvette kendi kendimize görüşme, isti-rahahat anlarında ve dönüşte hep birlikte düşünülerek hal edilebilir. Her kim kederleri bir tek keder haline getirirse Allah onun diğer elemelerinin karşılı-ğını verir; *'Zor gördüğünüz şey bazen sizin için iyi olur; sevdiğiniz şey bazen sizin için kötü olur.'* (Bakara, 217) Cennet mekruh (istenmeyen) şeylerle, cehennem de şehvetlerle çevrilidir.

Şiir:

Ben fenalık yapıyorum, sen de ceza veriyorsun, o halde aramızdaki fark nedir, söyle?

Allah Allah; çabuk çabuk; yuvadan fırlayan doğan kuşu gibi uç, yayın kabzasından atılan ok gibi bu çağırışa koş gel! Neşeli bir gönül, güleç bir çehre ile gel! 'Cemaat rahmettir' eğer bu gizli rahmet olmaya idi, insanlık yönünden bu hikmetin beyan edilmiş olması faydasız olurdu. Bu sebeple Hz. Muhammed Mustafa cemaati yüce tuttu. Nihayet ağaçlarla otların bir arada bulunmaları hayvanların topluluğuna göre daha aşağı mertebededir. Hayvan topluluğu ise muhabbet ve kaynaşma hususunda insan topluluğundan çok

geridir. İnsan cemaati de birbiri ile anlaşmış dostların topluluğu karşısında pek ehemmiyetsiz kalır. Muhabbet ehli olan kimse, halvette samimi dostlarla daha ileri mertebeye erer.

Halvet fena arkadaşlar, iyi bir arkadaş ise halvetten daha iyidir.

Bu zavallıları gam düşkünlüğünden, ayrılık kuruntularından kurtar, hürriyete kavuştur.

(Mâide, 32) Bir kimseyi diri bırakırsa, sanki bütün halkı diri bırakmış gibi olur.

Hür bir insanı lütfunla kendine kul etmek, bin köle azat etmekten evlâdır.

Daima insan ehli, temiz, temizleyici ol; âmin ey âlemlerin Rabbi! İyiliklerin önderi, kerametlerin düzeni, Hz. Mustafa'nın ruhuna, evlatlarına, yoldaşlarına, ailesi, halkının hepsine salât u selam.

Şiir:

Rüzgâr beni size ulaştırabilseydi  
Esen yellerin eteklerine yapışardım.  
Şevkimden o kadar çabuk size uçmak istiyorum; amma,  
Kanatları kırık bir kuş nasıl uçabilir?"

Bu mektubun incelenmesinden elde edilen sonuçlar şunlardır:

- 1- Alâeddin Çelebi babasına darılarak Meram Bağları'na gitmiştir.
- 2- Mevlânâ, konuyu inceleyerek bu dedikoduların asılsız olduğunu anlamış, oğlunun bağdan şehre gelmesini rica etmektedir.
- 3- Muhalif dediği kimseler arasında dedikodular olmaktadır.
- 4- Şems'in kaybolması ki buna Eflâkî kaybuyet ve istitar demektir; bu, Şaban 645 olduğuna göre 1247 yılının Aralık ayının ilk günlerine rastlar. Konya'da bu mevsim Meram'dan şehre gelmek için oldukça geç sayılır. Nitekim acele ile şehre halkın gelmesi de bu gecikmeyi anlatmaktadır.
- 5- Alâeddin Çelebi evlidir, çocukları vardır.
- 6- Çelebi, medresede vazife sahibidir. "Şâgirdân ve müte'allimân" diye iki ayrı söz kullanmaktadır. Bunların bu günkü anlamını anlayamıyorsak da her halde aralarında bir fark olacak. Bunlar da Çelebi'yi beklemektedirler. Çelebi'nin babasından değil, Mevlânâ'nın oğlundan özür dilemesi Alâeddin Çelebi'nin Şems hadisesinde günahı ol-

duğunu göstermemektedir. Binaenaleyh gözlerini garaz marazı bürümüş olan birkaç tane zavallının Mevlânâ'nın ciğerpâre oğlu hakkında ileri sürdükleri yersiz ithamlar, böylelikle asılsız birer iftira olduğu ortaya çıkar.

Alâeddin Çelebi'nin -henüz 34 yaşında iken ölümü üstüne- yetimleri arasında malının üleştirilmesi hakkında Mevlânâ tarafından -Konya Kadılar Kadısı- Sirâceddin'e yazılmış olup, mektupların 32'ncisini teşkil eden yazı, önemlidir. Mevlânâ burada oğlu hakkında şefkatli bir dil kullanmaktadır:

“Allah kapıları açıcıdır:

Dua, selam ve saygıdan sonra o kerem, faziletler kaynağı, Kadılar Kadısı, âlemin en yücesi, büyük üstat, tetkik ve tahkik ehli ulu bilgin, Hakk'ın, dinin ışığı Sirâceddin, Allah onun üstünlüğünü dâim kılsın, âlemi onun güzel işleri, büyük faziletleriyle faydalandırsın; âmin ey âlemlerin Tanrısı!

Size verdiğimiz zahmetler, mahza sonsuz kereminize karşı beslediğimiz dayanışmadan ileri gelmekte, o hakikatler konuşan, halka mânevî faydalar sağlayan mübarek, doğru sözlü dilinizden Allah kendi rızasına uygun olarak konuşan o dili susmasın, kulakları, ağızları o gerçek incileri ile süslesin ki karanlıkları, şüpheleri dağıtsın. Şöyle anlatırlar:

Duacınızın oğlu -Tanrı rahmet etsin- Alâeddin'in pek değersiz olan te-rekesinin zaptı ile kethüdalığını tayin, yetimlerinin işi için evvelce tarafınızdan vaki iltimasım üzerine buyurmuşsunuz ki; 'Babası bana bu işi şöyle sarıp sarmala veya şöyle kethüdalık et!' diye bir şey yazsın ki ben de işin sonuca getirilmesine çalışayım. Duacınız bu sözü işitince herkese şamil olan lûtf-u kerîmine karşı beslediğimiz inanç ve güvenimizi yenilemeyi gerekli gördüm. Bu hususta gösterecekleri her şefkat, yücelik ile lûtuflardan duacınız candan, gönülden hoşnut ve memnun olacaktır. Çünkü fazilet sahipleri irfan ve tedbiri, herkesin hakkını koruma meziyetini efendimizin fazilet harmanından aşırılmışlar ve bu vasıflardan faydalanmışlardır. Duacınız daima hayır duanızla vakit geçirmektedirim. Umulur ki işi bizim müdahalemize hacet bırakmadan o zavallıları inayet bakışlarınızdan mahrum bırakmazsınız.

'Halk, Allah'ın ailesidir.' Öyle ise Tanrı'nın yanında en şerefli olan ailesine faydalı olanlarıdır. 'Bu küstahlığınızı mazur görün. Çünkü bunu yapmak için Hz. Muhammed Mustafa'dan işaret geldi; 'İhtiyaçlarınız için ümmetimin merhametlilerinden yardım dileyin' diye buyrulmuştur. Hususi ile efendimiz imamların iftihar ve bütün merhamet ehli ümmet âlimlerinin önderisiniz. Allah sizi daim ve baki kılsın vesselam."

Mektupta Alâeddin Çelebi'nin kaç çocuğu olduğu, zevcesinin kim bulunduğu yazılı değilse de Prizrenli Süleyman Dede'nin *Mi'râtü's-sefâ* adlı,

şimdilik tek yazması benim kitaplığımında bulunan Farsça eserde Konyalı Sahibata Fahreddin Ali'nin kızı Gera Hatun, Alâeddin Çelebi'nin eşi imiş. Bu hanım 687/1288 yılının Rebûlevvel ayının bir cuma günü vefat etmiştir. Ayın kaçınıcı günü öldüğünü bildiren kısım taştan silindiği için söylenmesine imkân yoktur. Bilindiği gibi bu hanımın babası Fahreddin Ali, Selçukluların Başveziri idi. Anadolu'da pek çok hayrat ve hasenatı vardır. Onun için ben kendisine Anadolu'nun Rockefeller'i demekteyim. Konya'da son derece süslü, türlü, türlü çinilerle bezenmiş türbesinde kendisi ile Cimri hadisesinde şehit düşen iki oğlu Taceddin Hüseyin, Nusretuddin Hasan beylerin kabirleri vardır.

Anlaşıyor ki bu hanım, ihtişam içerisinde yüzen babasının türbesine değil, belki kocasının mensup olduğu kutsal ailenin mezarlığına gömülmeyi üstün tutmuş, Mevlânâ dergâhının avlusuna defnedilmiştir. Mesnevîhân Sıdkî Dedenin hücresinin önüne isabet eden bahçede iki kuyunun yakınında gömülü idi. İhya gecelerinde başına kandil yakılırdı. Bu kuyunun suyu çok serin olduğu için ramazanlarda halk buradan su çekerler, hatta bununla iftarlarını açarlardı.

Alâeddin Çelebi'nin çocukları daha sonra Akşehir'e giderek anne babaları Sahibata'nın oradaki Medrese, hânîkâhında vazife almışlardı. Mesukatçı Ahmet Tevhid Bey (1867–21 Şubat 1940), Akşehir'de bu çocukların kabir taşlarını bulduğunu; kitabesini bana vereceğini vâdetmişse de, o sırada İstanbul'dan ayrılmak mecburiyetinde olduğum için bunları elde edemediğime hâlâ acırım. Eflâkî Dede'nin menakıbında söz konusu edilen Alâeddin Hîşâvend onlardan birisidir. Ulu Ârif Çelebi'ye kendisinin üçüncü arslan olduğunu pervasızca söyleyen bu zatın, kardeşlerinin, torunlarının unutulmuş olması hem Mevlânâ ailesi için, hem ilim âlemi için büyük bir ziyandır. Bana göre bunların sonraları ya Rumeli taraflarına geçtiklerine yahut halk arasına karıştıklarına, yahut soylarının kesilmiş olduğuna hükmetmek icap eder.

Eflâkî'nin bu üçüncü arslan hakkında yazdığı sözler de öbürleri gibi yersiz, mesnetsizdir.

Yine Mevlânâ'nın mektupları arasında 62. sayılı olup, 69. sayfada bulunan mektup dahi ayrı bir değer taşır. Mevlânâ burada iki oğlundan, önce büyüğü Sultan Velede'ye şöyle hitap eder: "Ferzendi, azîzî, mukbilî, mufdilî, muhsinî, hub-i'tikad, Bahâeddin; ve Alâeddin'e: Ferzendî, azîzî, emcedî, efâdî, eşref-Alâeddin dâmet se'âdetü hümmâ, şeklinde sözüne başlar.

Görülüyor ki çocuklarından her birisine 4 türlü vasıfla hitap ediyor. Zira eğer birisine 3 diğerine 4 vasıfla hitapta bulunsa idi iki kardeş babam seni daha çok seviyor diye kavgâ edebilirlerdi. Mevlânâ bu ince müpteyi bildiği



için mektubunda çok dikkatli hareket etmiştir. Mektubun meâlî anne babaları Hoca Şerefeddin'e tam itaatte bulunmaları, o darıldığı zaman kendisine asla cevap vermemeleri, tahammül göstermeleri, dolaşmak yahut uyumak suretiyle öfkenin geçmesine gayret eylemelerini tavsiye etmektedir. Ayrıca bu zatın Mevlânâ'ya da büyük hakkı geçmiş olduğunu bildirmesi hem manalı, hem de Mevlânâ babası öldüğü zaman bazılarının sandığı gibi yaşlı bir kimse olmadığını göstermesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Mektubun sonlarına doğru pek yakında mübareklikle Konya'ya geleceklerini müjdeleyerek, şefkatli sözlerle sözüne son vermektedir. Veled Çelebi'nin 1925'de bastırduğu *Divân-ı Türki-yi Sultan Veled* adındaki eserin 97. sayfasında bu mektup yayınlanmış olup *Mektûbât* içerisinde üslup itibarıyla en güzel-lerinden olarak sayılmaya lâyıktır.

Biz Mevlânâ'nın mektuplarıyla Sultan Veled Divanı'nda bulunan, şüphesiz en doğru bilgileri bildiren mâlumatı buraya yazmış olduk.

Mevlevî mukabelesi ile ism-i celâl zikri, Mesnevî şerif okuduktan sonra edilen post dualarında Mevlevî büyükleri, yahut Mevlevî kutupları şu sıraya göre anılırlardı:

“Evliyâ-yı Âgâh, ve Ârifân-ı Bi'llâh Hazret-i Sultânü'l-Ulemâ-yi Siddikî ve Seyyid Burhâneddîn-i Muhakkık-ı Tirmizî, Kutbi'l-Ârifîn ve Gavsü'l-Vâsilîn Hazret-i Hüdâvendigâr râ ve Şeyh Şemseddîn-i Tebrizî ve Çelebi Hüsâmeddîn ve Şeyh Salâhaddîn-i Zerkûbî Konevî ve Şeyh Kerîmeddîn râ. es-Sultân ibnü's-Sultân Hazret-i Sultân Veled ve Vâlide-i Sultân ve Muhammed Alâeddîn râ.”

Böylelikle 700 yıldan beri İslam âleminin en büyük sûfî, şair, düşünür, ilim adamlarının ağızından saygı ile dökülen bu Mehmed Alâeddin acaba kimdir? Ondan evvel söylenen “Vâlide-i Sultân, Mevlânâ'nın annesi Karaman Mevlevîhânesi içerisinde altın yaldızlı parmaklık içerisinde yatmaktadır. Mehmed Alâeddin'e gelince burada iki isim hatıra gelir: Birisi, Mevlânâ'dan yaşça büyük olan kardeşi Mehmed Alâeddin, bilindiği üzere Karaman'da ölmüş, Mevlevîhânenin içerisine Semâhâne kapısından içeri girilince soldaki birinci kabirde yattığı bize kadar gelen rivayetten anlaşılmaktadır. Mevlânâ'nın oğlu Alâeddin Çelebi 625/1228 yılında doğunca ölen amcasının adını yeni çocuğa vermişlerdir.

Üsküdar Mevlevîhânesi'nde 6 sene Semâzenbaşılık ve Duacılık vazifesini yaptığım zaman Bu Mehmed Alâeddin'in kim olduğunu gerek eski der- vişlerden, gerek makamda bulunmuş, bulunmakta olan Çelebilerden sorduşumda aldığım cevap, her iki Alâeddin'in bu duada tek bir isim halinde söy-

lendiğini ifade etmişlerdi. Böylelikle Mevlânâ'nın büyük adına kurulan Asya, Avrupa, Afrika'daki, Akdeniz adalarındaki meselâ; Kıbrıs, Girit, Ege Denizi Adaları Mevlevîhânelerinde Alâeddin Çelebi'nin adı Mevlevî kutupları arasında söylenmiştir. Binaenaleyh bu zat hakkında **bilgisiz kimselerin ileri sürdükleri yakışsız töhmet** böylelikle boşa çıkmış olur.